

אין דין זוגלובק כדין זיאדנה

יוסי וולפסון*

המאמר מנתח את האופן שבו מערכת האכיפה הפלילית מטפלת בפועל בעבירות צער בעלי חיים. לשם כך נעשה שימוש בכלים אמפיריים בשלושה אפיקים. האפיק הראשון: סקירת תגובותיה של מערכת האכיפה הפלילית לחקירות סמויות בתעשיות המזון מהחי. השני: ניתוח פסקי דין בעבירות צער בעלי חיים שבהם הענישה הייתה מחמירה. השלישי: ניתוח כמותי של מאגר פרשות פליליות שהגיעו לבתי המשפט.

לפי הממצאים, קיימת נטייה לאכיפה מחמירה יותר כלפי קבוצות שנמצאות בשוליים החברתיים ובמקרים אזוטריים. כמעט אין אכיפה ביחס לעבירות במסגרות של ניצול ממוסד של בעלי חיים. יכולת החישה והפיגועות של בעל החיים אינן עומדות במרכז, אלא הפונקציה של בעל החיים וסיווגו החברתי-תרבותי מנקודת מבט אנושית. יש נטייה לאכיפה ביחס לעבירות כלפי כלבים וחתולים, ואכיפת חסר ביחס לבעלי חיים אחרים. השיח בפסיקה הפלילית הוא שיח אנתרופוצנטרי שנוטה להתעלם מבעל החיים, מסבלו ומנקודת מבטו, ולהתמקד בנקודת המבט של בני אדם, באופיו ובמידותיו המוסריות של העברייני ובאמירות היפותטיות בדבר סיכון לבני אדם.

התמונה שונה בשדות משפט אחרים. לצד סנקציות פליליות, החקיקה להגנת בעלי חיים מעניקה סעדים אזרחיים. בחקיקה (לרבות הפלילית), בשדה האזרחי ובמשפט המינהלי מושם דגש על חוויית החיים של בעלי החיים כיצורים חשים עם צרכים ורצונות, ועל מצבים שבהם בעלי חיים מוחזקים במסגרות ממוסדות. כאן ההגנה על בעלי חיים חוצה מינים ביולוגיים ומסגרות החזקה. הטענה המרכזית היא שהמאפיינים שזוהו באכיפה הפלילית משרתים אג'נדה ראקציונית, שמבקשת לקבע מערכות כוח ישנות של ניצול בעלי חיים, ולבלום מגמות שמחזקות את הגנתם. תיוג ההתעללות בבעלי חיים כתופעה שקיימת בעיקר בשוליים החברתיים מנרמל אלימות של גורמים חברתיים הגמוניים, גם כשזו קשה, נפוצה ומנוגדת לחוק. ההתמקדות בעבירות כלפי כלבים וחתולים תומכת בהתייחסות לבעלי חיים לפי סיווגים חברתיים-תרבותיים, שמעגנים את הניצול שלהם, ולא לפי הצרכים של בעלי החיים וההגדרות שבחוק. ההליך הפלילי הופך לריטואל של הוקעת ה"אחר" ושל אישור מחדש

* עו"ד יוסי וולפסון מלמד דיני הגנת בעלי חיים באוניברסיטת תל אביב וחבר בוועדה המייעצת לממשלה לתחום צער בעלי חיים. בעבר שימש רכז תחום חיות במשקים בעמותת תנו לחיות לחיות.

של הפגיעות הממוסדות בבעלי חיים, אם הן חוקיות ואם לאו. ייתכן שההסבר לכך טמון בסוכנים החברתיים שמניעים את פעולות האכיפה הפליליות: משרד החקלאות, שהוא רגולטור שבוי, וגורמי האכיפה במשטרה ובפרקליטות שמבטאים ומשרתים אג'נדה דומה. בסיום המאמר מובאות מחשבות בדבר פעולות מתקנות שיכולים לנקוט ארגונים להגנת בעלי חיים, גורמי חקירה ותביעה ובתי משפט הדנים באישומים על עבירות צער בעלי חיים.

מבוא

ב־11.5.2020 נגזרו עשרה חודשי מאסר על סאהר זיאדנה, צעיר מרהט, ששחט בהתקף זעם ארבעה אפרוחים. שבועיים מאוחר יותר התייצבתי¹ בבית המשפט העליון, לצידו של עו"ד ארז וול מעמותת תנו לחיות לחיות, לנסות ולשכנע את השופטים להתערב בהחלטת הפרקליטות שלא להעמיד איש לדין בפרשת זוגלובק. מדפי העתירה ניבטו עיניו המבועתות ומקורו הפתוח בזעקה של תרנגול צעיר, ראשו תקוע בין סורגים של כלוב, גופו מטלטל באוויר, בעת שמכונה מנערת את הכלוב כדי לשפוך ממנו את התרנגולים כפי ששופכים חצץ ממשאית. מהתקליטורים, מהעדויות ומהמסמכים עלתה תמונה של התעללות ברבבות עופות מדי יום. בית המשפט לא חרג מהריסון שהוא נוקט ביחס להחלטות התביעה, והציע לנו למחוק את העתירה. מה עומד מאחורי היחס השונה של המשפט למקרה זיאדנה ולמקרה זוגלובק? – לחקירתה של שאלה זו אני יוצא במאמר הנוכחי.

מאמר זה אינו מבקש להפחית בחומרת המעשים של עבריינים כזיאדנה, שעבורם בעלי חיים הם טרף קל לאלימות. המאמר גם אינו מתמקד ביחס מפלה בין קבוצות בני אדם. אף שהוא חושף תופעות של אפליה בין קבוצות של בני אדם, עניינו אינו באפליה זו כשלעצמה, אלא באופן שבו היא מבנה פגיעה בבעלי חיים ומשרתת אותה. הפעם עניינו אינו בבני אדם אלא בבעלי חיים לא־אנושיים ובאופן שמערכת המשפט מתפקדת בהבניה החברתית של מערכות יחסים בין בני אדם לבעלי חיים אחרים. נקודת המוצא של המאמר היא שאת דיני ההגנה על בעלי חיים ניתן להבין רק במסגרת מערכות יחסים חברתיות שהמשפט מגיב להן ופועל בתוכן. מערכות יחסים אלו הן רבי־מיניות: מעורבים בהן בני אדם ובעלי חיים ממינים אחרים.²

1 רבות מהפרשות שמוזכרות במאמר הייתי מעורב – בין כעו"ד שייצג בתיק ובין בייעוץ כזה או אחר. הדבר מעניק לי נגישות לחומרים והיכרות יסודית עם העובדות ועם "מאחורי הקלעים" של הפרשות. כולנו רואים את המציאות ומפרשים אותה דרך עדשות של אידיאולוגיות הגמוניות, ולעיתים של אידיאולוגיות־נגד. התפיסות שלנו מושפעות מאינטרסים, ממעגלי שייכות והזדהות ומהטיות אינטלקטואליות ורגשיות. אני מקווה לשכנע שהעובדות שבמאמר מזמינות את הפרשנות שאני מציע להן, גם מצד מי שהפרספקטיבה שלו אינה מושפעת, כמו זו שלי, ממעורבות אישית בחלק מהפרשות.

2 לקוראת המעוניינת בנקודת התחלה טובה לחקירה חברתית של מערכות יחסים רבי־מיניות מומלץ

הספר: BARBARA NOSKE, BEYOND BOUNDARIES – HUMANS AND ANIMALS (1997).

הפערים בין פרשות זיאדנה וזוגלובק מרמזים על הטיות אפשריות בתוך מערכת האכיפה הפלילית.³ מטרת המאמר היא לחקור את ההטיות האלו, לאפיין אותן, לבחון כיצד הן מבנות את מערכות היחסים בין בני אדם לבעלי חיים אחרים ולנסות לזהות אילו סוכנים חברתיים אחרים להן. את מאפייני הטיפול של מערכת אכיפת החוק בעבירות צער בעלי חיים אנסה לזהות בכלים אמפיריים בשלושה אפיקים מקבילים. האפיק הראשון: סקירת תגובותיה של מערכת האכיפה הפלילית לחקירות סמויות בתעשיות המזון מהחי. השני: ניתוח פסקי דין בעבירות צער בעלי חיים שבהם הענישה הייתה מחמירה. השלישי: ניתוח כמותי של מאגר פרשות פליליות שהגיעו לבתי המשפט. שלושת אפיקי הבדיקה האמפירית מעלים ממצאים שתומכים אלו באלו. קיימת נטייה לאכיפה מחמירה יותר כלפי קבוצות שנמצאות בשוליים החברתיים ובמקרים בעלי אופי אזוטרי. כמעט שאין אכיפה ביחס לעבירות שנחשפו במסגרות של ניצול ממוסד של בעלי חיים (כגון משקים ומשחטות). זאת, אף שעבירות אלו הן הקשות ביותר מבחינת חומרת הסבל שנגרם, מבחינת מספר הקורבנות ומבחינת השיטתיות וקור הרוח שבהם נעברו העבירות. זאת גם אף שבמבט צופה פני עתיד, אלו המקרים שבהם הרתעת היחיד והרבים היא החשובה ביותר, לאור זאת שהחשודים בעבירות אלו ממשיכים להחזיק תחת שליטתם המונים של בעלי חיים שתלויים בהם תלות מוחלטת, ולאור מספר בעלי החיים שמוחזקים במסגרות של ניצול מוסדי. יכולת החישה של בעל החיים והפגיעות שלו אינן עומדות במרכז האכיפה הפלילית. במקום זה, ההתייחסות לבעלי חיים היא בהתאם לפונקציה שלהם ולסיווג החברתי-תרבותי שלהם מנקודת מבטם של בני אדם. בהתאם לכך, ישנה נטייה לאכיפת חוק ביחס לעבירות שקורבנותיהן הם כלבים וחתולים, ואכיפת חסר ביחס לבעלי חיים אחרים. השיח בפסיקה הפלילית הוא שיח אנתרופוצנטרי שנוטה להתעלם מבעל החיים, מסבלו ומנקודת מבטו כקורבן, ובמקום זה מתמקד בנקודת המבט של בני אדם שהיו מעורבים באירוע, באופיו ובמידותיו המוסריות של העבריין ובאמירות היפותטיות בדבר הסיכון שמשקף ממנו לבני אדם, לאור מעשיו. מאפיינים אלו ייחודיים לתחום האכיפה הפלילית. כפי שנראה, התמונה שונה בתחום החקיקה, לרבות בחקיקה הפלילית. לצד הסנקציות הפליליות, החקיקה להגנת בעלי חיים מעניקה גם סעדים אזרחיים, וכן האופן שבו מיושמת ההגנה על בעלי חיים בהליכים אזרחיים שונה מהאופן שבו מתנהלת האכיפה הפלילית. בחקיקה ובשדה האזרחי, וגם במשפט המינהלי, בעלי החיים מצויים במרכז תשומת הלב, ומושם דגש על חוויית החיים שלהם כיצורים חשים בעלי צרכים ורצונות. מושם דגש דווקא על המצבים שבהם בעלי חיים מצויים תחת שליטה קיצונית במסגרות ממוסדות, וההגנה עליהם חוצה מינים ביולוגיים ומסגרות החזקה.

3 לסקירה קודמת של דיני צער בעלי חיים בישראל, בדגש על הפן הפלילי, ראו אסף הרדוף "התעללות ראוויה? בין צער בעלי-חיים לעונג האדם" דין ודברים י' (1) 141 (2018). רבים מהממצאים של הרדוף ושל המאמר הנוכחי תואמים. הניתוח והמסקנות במאמר של הרדוף ובמאמר הנוכחי משלימים זה את זה.

הטענה המרכזית במאמר היא שקווי האכיפה הפלילית שתוארו לעיל משרתים אג'נדה ראקציונית שמבקשת לקבע את מערכות הכוח הישנות של ניצול בעלי חיים, ולכלום את המגמות המשפטיות והחברתיות שמגדילות את ההגנה על בעלי חיים אל מול אינטרסים מתחרים. התיוג של תופעת ההתעללות בבעלי חיים כתופעה שקיימת בעיקר בשוליים החברתיים מנרמלת את האלימות של גורמים חברתיים הגמוניים, גם כשזו קשה, נפוצה ומנוגדת לחוק. ההתמקדות בעבירות כלפי כלבים וחתולים תומכת בהתייחסות לבעלי חיים לפי סיווגים אנושיים שמוכנים באופן חברתי-תרבותי ולא לפי הצרכים של בעלי החיים וההגדרות שבחוק. ההליך הפלילי כולו הופך לריטואל של הוקעת ה"אחר" ושל אישור מחדש של הפגיעות הממוסדות בבעלי חיים, בין שהן חוקיות ובין שאינן. בעלי החיים עוברים החפצה משולשת – תחילה כקורבנות עבירה, לאחר מכן בשיח המשפטי, ולבסוף ככלי להכשרה ולאישור מחדש של מעמדם החברתי הנחות.

מדוע תחום האכיפה הפלילית מתאפיין באג'נדה ראקציונית בעוד שבשדות משפט אחרים המגמה היא של חיזוק מעמדם של בעלי החיים? הממצאים האמפיריים במאמר מצביעים על תשובה אפשרית לשאלה זו. התשובה אינה בהוראות דין כלשהן או במאפיינים משפטיים של הדין הפלילי. היא טמונה בסוכנים החברתיים שמניעים את פעולות האכיפה הפליליות.

על בסיס הממצאים מהבדיקות האמפיריות, ועל בסיס הניתוח התיאורטי של הממצאים, מובאות בסיום המאמר מחשבות בדבר לקחים שניתן להפיק ממנו ובדבר פעולות מתקנות שיכולים לנקוט ארגונים להגנת בעלי חיים, גורמי חקירה ותביעה, ובתי משפט הדנים באישומים על עבירות צער בעלי חיים.

א. התקדמות ההגנה על בעלי חיים במשפט האזרחי, המינהלי ובחקיקה
 המאמר מתמקד באכיפה הפלילית של עבירות צער בעלי חיים. כדי לעמוד על מאפייניה של זו, נחוץ תחילה לסקור את ההתפתחויות בשדות אחרים של מערכת המשפט: בפסיקה האזרחית והמינהלית ובחקיקה, לרבות בחקיקה הפלילית. רקע זה יחדד את התופעות שייחודיות לשדה האכיפה הפלילית, ויציג אותו כמעין תמונת ראי להתפתחויות בשדות המשפט האחרים.

1. התקדמות ההגנה על בעלי חיים במשפט המשווה

ברחבי העולם ניכרת מגמה של חיזוק ההגנה על בעלי חיים. הקודים האזרחיים שתוקנו בגרמניה,⁴ באוסטריה⁵ ובשווייץ⁶ מבהירים שבעלי חיים אינם חפצים, אף שחלים עליהם דיני המיטלטלין בשינויים הנדרשים. בקוד סיביל⁷ נקבע שבעלי חיים הם יצורים חיים

4. Bürgerliches Gesetzbuch [BGB] [Civil Code], § 90a (Ger.)

5. Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch (Civil Code) § 285a (Austria)

6. Schweizerisches Zivilgesetzbuch [ZGB], [Civil Code] Dec. 10, 1907, SR 210, art. 641a (Switz.)

7. Code civil [C. civ.] [Civil Code] art. 514-515 (Fr.)

שניחנו בחישוביות,⁸ ושדיני המיטלטלין חלים עליהם בכפוף לחוקים המגינים עליהם. מדינות רבות אסרו או הגבילו פרקטיקות חקלאיות, כגון פיטום עופות מים.⁹ תשומת לב מיוחדת ניתנה להחזקת תרנגולות בכלובים בתעשיית הביצים והחזקה של חזירות ועגלים בתאים שאינם מאפשרים להם תנועה.¹⁰ נחקקו איסורים על ניסויים בבעלי חיים בתעשיות הקוסמטיקה¹¹ והנשק.¹² הוטלו הגבלות על הגידול של חיות לייצור פרוות והשיווק של פרוות¹³ ועוד.

בשנת 2014 נתן בית המשפט העליון של הודו פסק דין רחב יריעה בדיני הגנת בעלי חיים.¹⁴ מבחינה אופרטיבית, אסר בית המשפט על קיום תחרויות מכמה סוגים, שהיו כרוכות בפגיעות בבני־בקר. בנימוקי פסק הדין נכתב שחוק צער בעלי החיים ההודי

8 חישוביות (sentience) היא היכולת לחוות חוויות חושיות ורגשיות. מבחינה מוסרית, ישנה חשיבות מיוחדת ליכולת לחוש כאב, חרדה, עונג וכיוצא באלו. החישוביות של בעלי חיים נזכרת כטעם להגנה עליהם גם בסעיף 13 באמנה על תפקודו של האיחוד האירופי (TFEU). להרחבה על אודות מושג החישוביות ראו James Kirkwood, *The Distribution of the Capacity for Sentience in the Animal Kingdom*, in ANIMALS, ETHICS AND TRADE 12 (Joyce D'Silva & Jacky Turner eds., 2006).

9 לרשימת מדינות שאסרו פיטום עופות מים לפני ישראל, ראו בג"ץ 9232/01 "נח" – ההתאחדות הישראלית של ארגונים להגנת בעלי חיים נ' היועץ המשפטי לממשלה, פ"ד נז(6) 257, 212 (2003). לאחר ישראל, נאסר פיטום עופות מים בין היתר בקליפורניה: Cal. Health & Safety Code, §25980-84 (Deering 2021).

10 לסקירה על ההתפתחויות בנושא זה בארה"ב, ראו Sara Shields, *A Decade of Progress Toward Ending the Intensive Confinement of Farm Animals in the United States*, 7(5) ANIMALS 40 (2017); לסקירת ההתפתחויות בעניין זה באיחוד האירופי ובמדינות החברות בו, ראו במסמך הנציבות האירופית על אודות הכוונה לאסור את כל סוגי הכלובים בתעשיות החי *Commission on the European Citizens' Initiative (ECI) "End the Cage Age"*, COM (2021) 4747 final (June 30, 2021) <https://bit.ly/3irAsLA>.

11 באיחוד האירופי: Regulation 1223/2009 of the European Parliament and of the Council of Nov. 30, 2009 on Cosmetic Products.

12 חוק רווחת בעלי חיים הגרמני (Tierschutzgesetz (Animal welfare act), July 24, 1972, § 7(4)).
13 לסקירה משווה של הגבלות על גידול בעלי חיים לייצור פרווה ועל סחר בפרוות, ראו באתר הקואליציה הבין־לאומית Fur-Free Alliance: <https://bit.ly/2U4EkZM>; בנוסף לאיסורים הנזכרים שם, קיימים במדינות מסוימות איסורים על סחר בפרוות חתולים וכלבים.

בארה"ב: The Dog & Cat Protection Act. 19 U.S.C. § 1308 (2000); Regulation (EC) No 1523/2007 of the European Parliament and of the Council of Dec. 11 2007, Banning the Placing on the Market and the Import to, or Export from, the Community of Cat and Dog Fur, and Products Containing Such Fur. L343 Council Regulation (EEC) No 3254/91 of 4 Nov. 1991 Prohibiting the Use of Leghold Traps in the Community and the Introduction into the Community of Pelts and Manufactured Goods of Certain Wild Animal Species Originating in Countries which Catch Them By Means of Leghold Traps or Trapping Methods Which do not Meet International Humane Trapping Standards; Regulation (EC) No 1007/2009 of the European Parliament and of The Council of 16 Sep. 2009 on Trade in Seal Products.

14 *Animal Welfare Board of India v. Nagaraja*, (2014) 7 SCC 547 (India)

מכניס אלמנט אקוצנטרי למערכת המשפט.¹⁵ כנגד החובות המוטלות על בני אדם ביחס לבעלי חיים עומדות זכויות מקבילות של בעלי החיים.¹⁶ לכל יצור חי יש ערך פנימי וזכות לחיים בכבוד ובשלווה.¹⁷

בשנת 2020 נתן בית המשפט העליון של איסלמבאד (פקיסטן) פסק דין דומה.¹⁸ נשיא בית המשפט כתב שסגר הקורונה מעורר מחשבות על התלות ההדדית בין בעלי חיים ובני אדם ומהווה הזדמנות להרהר על הסבל שאנו גורמים לבעלי חיים אחרים שאנו כולאים, ולהתחבר אליו.¹⁹ נפסק שלבעלי חיים יש זכויות טבעיות שיש להכיר בהן. לכל בעל חיים יש זכות לחיות בסביבה שתואמת את צרכיו ההתנהגותיים, החברתיים והפיזיולוגיים.²⁰ בית המשפט הורה להעביר את בעלי החיים מגן החיות של איסלמבאד למקלטים.

אחד האפיקים המשפטיים של פעילים להגנת בעלי חיים הוא ניסיון להוציא צווי הביאס־קורפוס שיורו להעביר בעלי חיים ממקומות כליאתם למקלטים שייתנו להם חופש יחסי.²¹ בשנת 2016 הוציא בית משפט ארגנטינאי צו הביאס־קורפוס לטובת השימפנזה ססיליה, קבע שהיא אישיות משפטית, והורה על העברתה למקלט בברזיל.²² בארצות הברית נכשלו ניסיונות דומים, אולם בשנת 2018 כתב שופט בית המשפט לערעורים של ניו־יורק, כי יש לבחון את האפשרות להכיר בקופי שימפנזה כאינדיווידואלים בעלי ערך אינהרנטי, הזכאים ליחס של כבוד.²³

לא אטען שהמשפט המשווה נקי מתפיסות אנתרופוצנטריות ומהשפעות ראקציוניות. עם זאת, ההתפתחויות שתוארו כאן הן רחבות ומשמעותיות. המשותף להן הוא הדגש המושם על הגנת בעלי חיים בהיותו של כל אחד ואחד מהם בעל ערך אינהרנטי, בפני עצמו, ובעל יכולת לחוות אושר וסבל. הדבר בא לידי ביטוי מפורש בחקיקה האזרחית האירופית ובפסקי הדין שנזכרו. גם החקיקה המשווה, ובמיוחד החקיקה שמגבילה פרקטיקות חקלאיות מסוימות, יוצאת מתוך זיהוי הצרכים של בעלי החיים וניסיון למזער

15 שם, בסעיף 46.

16 שם, בסעיף 27.

17 שם, בסעיף 32.

18 Islamabad Wildlife Management Board v. Metropolitan Corporation Islamabad (2020) WP 1155/2019 (Pak.) קישור לפסק הדין באתר בית המשפט העליון של איסלמבאד: <https://bit.ly/2TZhPFp>

19 שם, בסעיף 1.

20 שם, בסעיף 7.

21 הרוח החיה מאחורי כיוון משפטי זה הוא פעיל זכויות בעלי החיים, עו"ד סטיבן וייז, שפרסם ספרים אחדים בנושא.

22 Tercer Juzg. Garantías Mendoza, 3/11/2016, "Presentación Efectuada por A.F.A.D.A Respecto del Chimpancé "Cecilia"-Sujeto No Humano" פסק הדין ותרגומו לאנגלית מופיעים באתר המרכז המשפטי וההיסטורי לבעלי חיים של אוניברסיטת מישיגן בכתובת <https://bit.ly/3lHTway>.

23 *In re Nonhuman Rts. Project, Inc. v. Lavery*, 100 N.E.3d 846 (N.Y. 2018)

את הפגיעה בהם. בעל החיים וחוייתו הם שבמרכז, והפגיעות בבעלי חיים במסגרות מוסדיות וכלכליות הן אלו שבמוקד הרפורמות המשפטיות.

2. רפורמות בפסיקה הישראלית ומגמתן

בעשורים האחרונים עברה ההגנה על בעלי חיים במשפט הישראלי מהפכה. בשנת 1998 כתב השופט גולדברג שחוק צער בעלי חיים²⁴ "הרחיב את ההגנה על בעלי החיים. מעמדו החדש של ערך ההגנה על בעלי חיים הביא להסטת נקודת האיזון בינו לבין ערכים אחרים".²⁵ כעבור שש שנים, בהמשך לדברים אלו, ביטל בית המשפט נוהל שאפשר להמית חתולים להסרת מטרה. נפסק שנוחות האדם ורווחתו לא מצדיקות להמית חתולים או לגרום להם סבל ניכר.²⁶

בהמשך הורה בית המשפט על סגירתה של תעשיית פיתום האווזים. בהליך הפיתום מונעים מהאווז אכילה טבעית. במקום זאת מאביסים אותו בכפייה במזון עתיר אנרגיה בכמויות שגורמות פתולוגיה בכבד. הכבד מתנפח ונהיה שומני, לוחץ על איברים אחרים, ונגרמים לאווז צליעה וקשיי נשימה. מטרת הפיתום היא הפקת הכבד השומני. פיתום אווזים התקיים בגלגולים שונים מהעת העתיקה. התעשייה פרנסה מאות משפחות. המגדלים והמדינה השקיעו בה כספים. הפדיון השנתי שלה הגיע לעשרות מיליוני שקלים.²⁷ לפיתום אווזים יש מהמשותף עם פרקטיקות אחרות, מהן שראשיתן במאה העשרים. תרנגולים ותרנגולי הודו בתעשיית הבשר סובלים בשל גופם המעוות, פרי ברירה מלאכותית, מבעיות נשימה, צליעה ותמותה גבוהה. גופן של פרות ותרנגולות עוות כדי שיפיק כמויות גדולות של חלב וביצים, והתוצאה היא סבל ומחלות – לעיתים עד קריסת מערכות. האבסה בכפייה אינה נפוצה, אולם הרעבה שיטתית קיימת בתעשיות בשר העוף, הביצים, בשר החזיר והדגים.²⁸ באי כוחם של המפסמים היטיבו להסביר

24 חוק צער בעלי חיים (הגנה על בעלי חיים), התשנ"ד-1994 (להלן: חוק צער בעלי חיים). מאז תקופת המנדט הבריטי היה קיים בארץ איסור פלילי על התעללות בבעלי חיים. החוק משנת 1994 והתיקונים שנוספו לו הגדילו את הענישה על עבירת התעללות, והוסיפו איסורים נוספים ושורה של כלים להגנה על בעלי חיים – ביניהם: הסמכות להתקין תקנות ברבר אופן ההחזקה, ההובלה וההמתה של בעלי חיים; כלים ייחודיים בתחום הפיקוח והאכיפה הפלילית; סמכות מינהלית לכפות טיפול בבעל חיים או המתת חסד שלו; כלים תקציביים והנהגת הליכים אורחיים, שיכולים ליזום ארגונים להגנת בעלי חיים.

25 בג"ץ 6446/96 העמותה למען החתול נ' עיריית ערד, פ"ד נה(1) 769, 801-802 (1998).

26 בג"ץ 4884/00 עמותת "תנו לחיות לחיות" נ' מנהל השירותים הווטרינריים בשדה במשרד החקלאות, פ"ד נח(5) 202 (2004).

27 בג"ץ 9232/01 נח" – ההתאחדות הישראלית של הארגונים להגנת בעלי חיים נ' היועץ המשפטי לממשלה לממשלה, פ"ד נז(6) 212, 220 (2003).

28 הגנטיקה של תרנגולים בתעשיית בשר העוף עוותה באופן שמכוון, בין היתר, לגדילה מהירה מאוד של הגוף, כדי שניתן יהיה לשחוט את התרנגול בגיל צעיר ובמשקל גדול. על מנת שתתנגולים בלהקות הרבייה יחזיקו מעמד עד גיל הפריון המיני, ובלי שייפגע הפריון שלהם, הם מוחזקים בתנאים של רעב. ראו למשל The European Commission, *The Welfare of Chickens Kept for Meat Production (Broilers) – Report of the Scientific Committee on Animal Health and*

לבית המשפט שפגיעות בבעלי חיים נפוצות בתעשייה. בית המשפט, מפי השופט שטרסברג-כהן, קבע כי:

אין "צרכי החקלאות" גוברים באופן גורף על אינטרס ההגנה על בעלי חיים, ולא כל סבל הנגרם לבעל חיים נסוג מפני "צרכי החקלאות". פרקטיקות חקלאיות מקובלות זה זמן רב אינן חסינות מפני תחולתו של סעיף 2(א) לחוק,²⁹ אם כי הן יכולות להיות אינדיקציה ללגיטימציה הניתנת להן על-ידי החברה. העולה מכל האמור הוא כי יש לבדוק בכל מקרה נתון את מהות "צרכי החקלאות" שעל הפרק אל מול עצם גרימת הסבל לבעל החיים, סוג הסבל, עוצמת הסבל וכיו"ב ועל-פי אלה יוכרע אם פרקטיקת הפיטום היא חוקית אם לאו.³⁰

בתחום התכנון והבנייה עמד בית המשפט העליון על כך שיש להביא בחשבון את הפגיעה בבעלי חיים,³¹ ובית המשפט לעניינים מינהליים ביטל פעמיים תוכנית בנייה מהטעם שבפני גוף התכנון לא הובאו נתונים מספיקים בנוגע לפגיעה הצפויה בבעלי החיים.³² הגנת בעלי חיים הוכרה כשיקול רלוונטי במתן רישיונות להפגנות³³ ורישיונות יבוא.³⁴

Animal Welfare 83 (March 2000). בתעשיית הביצים נהוג להרעיב את התרנגולות כדי להפסיק את ההטלה שלהן כאשר היא מתחילה לרדת, ולגרום להן להיכנס במהירות לעונת הטלה חדשה. הממשלה החליטה לאסור פרקטיקה זו, המכונה "הנשרה כפויה" (החלטות הממשלה 5052 מיום 9.8.2012 ו-1083 מיום 18.12.2013). האיסור טרם עוגן בחקיקה. בתעשיית החזירים ניתן להזיירות בתקופת ההיריון מוזן בכמות קצובה שמתיר אותן רעבות, ועל רקע זה נחקקה תקנה 10(4) לתקנות צער בעלי חיים (הגנה על בעלי חיים) (גידול חזירים והחזקתם לצרכים חקלאיים), התשע"ה-2015. בגידול דגים תעשייתית מקובלת הרעבה של הדגים לפני המשלוח שלהם להמתה, כדי לרוקן את מערכת העיכול שלהם. ראו למשל *Compassion in World Farming, The Welfare of Farmed Fish* (July 2008). בתחקיר שערכה עמותת אנימלס בבדיקות דגים בשנת 2018 תועד מנהל באחת מבדיקות הדגים בארץ כשהוא מסביר שבמצבים שבהם רמת האמוניה במי הבדיקה גבוהה, מרעיבים את הדגים – לעיתים עד למצב שהם טורפים זה את זה.

29 סעיף 2(א) הוא הסעיף האוסר התעללות בבעלי חיים. זהו איסור מסגרת, שממנו נגזרים איסורים פרטיקולריים בחוק, בתקנות ובפסיקה. לגבי מעמדו של סעיף 2(א) והיחס בין איסור המסגרת ובין האיסורים הפרטיקולריים, ראו רע"א 1684/96 עמותת "תנו לחיות לחיות" נ' מפעלי נופש חמת גדר בע"מ, פ"ד נא(3) 832, 847 (1997).

30 בג"ץ 9232/01 "נח" – ההתאחדות הישראלית של הארגונים להגנת בעלי חיים נ' היועץ המשפטי לממשלה, פ"ד נז(6) 212, 256 (2003).

31 בג"ץ 466/05 ריזי נ' המועצה הארצית לתכנון ובניה – הועדה לתכנון ובניה לנושאים תכנוניים עקרוניים (נבו) 23.2.2005.

32 עת"ם י"ם (44796-05-12 במקום – מתכננים למען זכויות תכנון נ' הוועדה לדיור לאומי במחוז ירושלים (נבו) 24.11.2014); עת"ם 30346-06-16 ועד פעולה משואה נ' הוועדה לדיור לאומי (נבו) 19.4.2017.

33 בג"ץ 9178/06 עמותת "תנו לחיות לחיות" נ' משטרת ישראל-מפקד מחוז ירושלים (נבו) 9.11.2006.

34 בג"ץ 2830/05 צנציפר – חברה לייבוא תבואות ומספוא בע"מ נ' משרד החקלאות ופיתוח הכפר – השירותים להגנת הצומח ולבקורת (נבו) 14.4.2005.

על כך שבעלי חיים הם יצורים חיים בעלי עולם רגשי³⁵ ועל חשיבות ההגנה עליהם³⁶ עמדו בתי המשפט גם במקרים אחרים.

ערך ההגנה על בעלי חיים התבטא גם בסכסוכים על גורלו של בעל חיים קונקרטי. בתיק שעניינו מקום ההחזקה של קוף שנתפס על ידי רשות הטבע והגנים, הביע השופט הנדל את דעתו, שטובת בעל החיים צריכה להיקבע בכל מקרה בהתאם לנסיבותיו ולחווות דעת המומחים. לדבריו, "עצם העיסוק בפתרון שייטיב עם קוף, וודאי בערכאת גלגול שלישי, מעיד על ההכרה המשפטית המתפתחת בסוגית זכויות בעלי החיים וטובתם".³⁷ בתיק אחר נשאלה השאלה האם יש להורות על השבתה של כלבה למי שמכר אותה בעקבות ביטול חוזה המכר? טובת בעל החיים, שאינו חפץ, אלא נקשר למחזיקתו, הוכרה כנימוק לכך שבמקרה זה השבתה הכלבה למוכר אינה סבירה.³⁸ כדיני משפחה יושם עקרון טובת החיה בסכסוכים בין בני-זוג לשעבר על משמורת של בעלי חיים. בפרשה שסללה את הדרך בנושא הכריע השופט שוחט בהתאם לחוות דעת מומחה שבחן את טובת בעלי החיים, ובעצם גם את רצונם (הבעת הצער והשמחה של הכלבה, כשהופרדה מבת-הזוג וכשהוחזרה אליה, היו מהשיקולים לקביעת המשמורת). השופט נימק את השימוש בעקרון טובת בעל החיים בכך ש"המשפט הפוזיטיבי הישראלי אינו מתייחס אל בעלי החיים, בכל מצב, כאל חפצים אלא רואה [לנכון] להתייחס אליהם בעניינים מסוימים כאל יצורים חיים בעלי רוח ונשמה והעניק להם הגנה למענם הם".³⁹ חוק צער בעלי חיים העניק לארגונים להגנת בעלי חיים אפשרות לייצג את האינטרסים שלהם בהליכים פליליים ואזרחיים.⁴⁰ על כך כתב השופט גרוניס: "אותן שתי דרכים חלופיות, קרי קובלנה פלילית ובקשה לצו-מניעה, אשר מאפשרות לארגונים הדואגים לבעלי חיים לייצג את האינטרסים שלהם, פותרות בעיה שעולה לעתים במדינות אחרות, כאשר נטען כי אין לבעלי החיים זכות עמידה בבתי-המשפט".⁴¹ לכך שלבעלי חיים יש זכות עמידה עקיפה, באמצעות הארגונים, כגישתו של גרוניס, יש השלכות בתיאוריה

35 ע"א 3847/16 עגלי תל שיווק בקר בע"מ נ' מדינת ישראל, משרד החקלאות ופיתוח הכפר (נבו) 11.3.2018, בפסק הדין של השופט הנדל. ראו גם יוסי וולפסון "השופט והעגלה הנעדרת" המשפט ברשת: זכויות אדם מבוק הארות פסיקה 99 (2020).

36 ראו למשל רע"פ 8122/12 פחמאוי נ' מדינת ישראל (נבו) 27.1.2013; בג"ץ 5437/19 תנו לחיות לחיות (ע"ר) נ' המשנה לפרקליט המדינה (נבו) 1.6.2020.

37 רע"פ 5128/16 מדינת ישראל נ' פייגין, פס' 4 לפסק הדין של השופט הנדל (נבו) 15.12.2016.

38 תא"מ (נת') 5261-06-15 טרוסמן נ' ביטון, פס' 39 (נבו) 7.5.2017.

39 תמ"ש (ת"א) 32405/01 פ. א. נ' א. א., פס' 6.ג (נבו) 18.3.2004 (ההרגשה במקור). וראו גם תלה"מ (י"ם) 57065-04-19 ע"י נ' צ.י' (נבו) 25.6.2020.

40 ס' 15 ו-17 לחוק צער בעלי חיים. ארגונים להגנת בעלי חיים כמעט שלא ניסו להשתמש בכלי הקובלנה הפלילית שמוקנה להם בסעיף 15 לחוק. הגשת קובלנה לפי סעיף זה מותנית באישור מראש של פרקליט מחוז; בפעמים שארגונים להגנת בעלי חיים ביקשו להגיש קובלנות, הם נחסמו על ידי הפרקליטות.

41 בג"ץ 9232/01 נח" – ההתאחדות הישראלית של הארגונים להגנת בעלי חיים נ' היועץ המשפטי לממשלה, פ"ד נז(6) 212, 242 (2003).

של המשפט. ההשלכות המעשיות משמעותיות לא פחות. פסק הדין המנחה בדיני צער בעלי חיים, פסק דין חמת גדר,⁴² ניתן בהליך שנפתח בהתאם לזכות תביעה זו. באותו מקרה תבעה עמותת תנו לחיות לחיות כמה קיבוצים, תאגיד שבשליטתם ואת מנהל אתר הנופש "חמת גדר". בפסק הדין הגביל בית המשפט את השימוש של הנתבעים בתנינים שבבעלותם לצורך מופע מסחרי-בידורי, נוכח הסבל שנגרם לתנינים כמופע. בפרשת חמת גדר השתמשה עמותת תנו לחיות לחיות בזכות התביעה שלה, זהו שימוש אופייני שנעשה גם במקרים רבים נוספים כנגד גורמים מוסדיים וביחס לפעילות כלכלית. הליכים הוגשו ביחס למגוון גדול של בעלי חיים – בין היתר: דגי קרב, אווזים וברווזים, חזירים וחזירי בר, עטלפים, גמלים, כלבים, חתולים ומגוון גדול של זוחלים, עופות ויונקים קטנים מהמינים שמוחזקים בפינות חי ושנמכרים בחנויות וכדוכנים. הליכים הוגשו גם ביחס למגוון גדול של מסגרות החזקה – בין היתר: משקים חקלאיים, חנויות, שווקים, מופעי בידור, פינות חי ומדגרה. הליכים ננקטו גם ביחס לשימוש בבעלי חיים לשמירה; לטיפול וטרינרי רשלני; ולפגיעה בבעלי חיים אגב פעולות בנייה.⁴³ בית המשפט העליון הזכיר את האפשרות להשתמש בכלי זה ביחס לתנאי החזקה של תרנגולות בתעשיית הביצים, גם בהיעדר תקנות המסדירות תעשייה זו.⁴⁴ זכות התביעה לפי סעיף 17א הופעלה גם בקשר לפעולות של רשויות במסגרת סמכויותיהן: הרג של חזירי בר שנכנסו

42 רע"א 1684/96 תנו לחיות לחיות נ' מפעלי נופש חמת גדר, פ"ד נא(3) 832 (1997).

43 ראו למשל תביעות להפסקת פינום עופות מים: בש"א (כ"ס) 2217/07 אנונימוס ע"ר נ' וואחנן (נבו 22.4.2007); בש"א (כ"ס) 3479/07 אנונימוס ע"ר נ' וואחנן (נבו 28.10.2007); על אודות עמידה של בעלי משקי חזירים בהוראות התקנות הרלוונטיות, ראו ת"א (קריות) 12-16-38969 תנו לחיות לחיות נ' י.ע.ר שווק (ע.א.ש) בע"מ (21.11.2019). (תיקים דומים נוספים הסתיימו בפסקי דין בהסכמה); על אודות קיום התקנות הנוגעות לכלבי השמירה שחיל האוויר החזיק לאורך גדרות הבסיסים, ראו ת"א (ראשל"צ) 11-06-47445 עמותת תנו לחיות לחיות נ' משרד הבטחון – מדינת ישראל (נבו 24.7.2011); מופע בידור שנעשה בו שימוש בחתולים, ראו ת"א (אשד) 11-05-7607 עמותת תנו לחיות לחיות נ' ארט סטאר (נבו 3.5.2011); בנוגע לאופן המתת אפרוחים במדגרה, ראו ת"א (נתניה) 13-06-54091 תנו לחיות לחיות נ' מדגריית נורדיה (5.7.2013); בנוגע לתנאי החזקה בפינת חי, ראו ת.א. (נצ') 16-08-26388 תנו לחיות לחיות נ' קיבוץ גבת (5.2.2017); בנוגע לתנאי החזקה של בעלי חיים בדוכנים בשוק: ת.א. (פ"ת) 13-01-31462 תנו לחיות לחיות נ' רייטר (19.3.2015); תביעה נגד וטרינר שעיקר וסירס חתולי רחוב בתנאים מחפירים: ת"א (ת"א) 57683-18 נוח – התאחדות ישראלית של ארגונים להגנת בעלי חיים נ' בית חיות לחולים ד"ר ארי דושניק בע"מ (נבו 27.8.2019); תביעה למניעת הרג עטלפים במהלך הריסת מבנה: ת"א (חיפה) 16-06-37599 תנו לחיות לחיות נ' בכנר (21.6.2016); תביעה להפסקת מכירת דגי קרב בצנצנות זעירות ברשת חנויות למתנות: ת"א (ת"א) 15-08-39460 תנו לחיות לחיות נ' צ.ד.י. ניהול ואחזקות (2003) (16.10.2015). "תנו לחיות לחיות" הגישה גם שורה של תביעות כנגד חנויות לממכר בעלי חיים שהסתיימו בהסדרים מוסכמים, שכוללים את הסכמת בעל החנות לפיקוח של העמותה על יישום התקנות לפי חוק צער בעלי חיים במקום.

44 בג"ץ 7154/09 עמותת "אנונימוס" לזכויות בעלי חיים נ' שר החקלאות ופיתוח הכפר (נבו 29.3.2017).

לשכונות מגורים בחיפה;⁴⁵ החזרה לחו"ל של כלבים שהובאו לישראל שלא כדין⁴⁶ והמתת גמלים⁴⁷ וכלבים⁴⁸ בידי השירותים הווטרינריים. מובן שקיומה של זכות תביעה מבטיח הגנה על בעלי חיים רק עד גבול הדין המהותי, וכיום מדובר בהגנה מוגבלת בלבד. עם זאת, בהיעדר זכות תביעה, יש קושי לממש גם את אותן הגנות שהדין המהותי מספק. זכות העמידה הסטוטורית של בעלי חיים, באמצעות ארגונים להגנתם, הורחבה בפסיקה. הדבר היה במסגרת תביעה שהגישו מוסדות אקדמיים נגד חברת אל על כדי לבטל את מדיניותה שלא להטיס בעלי חיים המיועדים לניסויים. בית המשפט אישר בקשה של ארגונים להגנת בעלי חיים להצטרף כצדדים להליך. השופטת גרסטל כתבה ש"מעמדם של בעלי החיים כבעלי זכויות מוגנות עוגן זה מכבר בפסיקה ובחקיקה", ונימקה את החלטתה כך:

פסק הדין שיינתן עלול לפגוע במישרין בזכות חוקית של בעלי החיים ובעקיפין בזכותן של המבקשות כמי שמביעות את קולם ופועלות למענם. למצער, בוודאי שנכון לומר שבמקור המחלוקת בבסיס ההליך דגן ניצבים בעלי החיים שעלולים להיות הנפגעים העיקריים אם תתקבל התביעה, והמבקשות הן המייצגות את קולם של בעלי החיים ואת הקול הציבורי שהביא את הנתבעת להחלטה להפסיק להטיס בעלי חיים לצורך ניסויים.⁴⁹

3. יסודות איסור ההתעללות בבעלי חיים לפי פסיקת בית המשפט העליון
להמשך הדיון ישנה חשיבות רבה לפרשנות שנתן בית המשפט העליון לאיסור ההתעללות בבעלי חיים, כפי שנוסח בסעיף 2(א) לחוק צער בעלי חיים: "לא יענה אדם בעל חיים, לא יתאכזר אליו ולא יתעלל בו בדרך כלשהי".⁵⁰ פסק דין חמת גדר⁵¹ קובע את יסודות האיסור הן במישור האזרחי והן במישור הפלילי.

בית המשפט בחן קטע ממופע שהתקיים באופן סדיר באתר נופש שבבעלותם של קיבוצים וסיווג אותו כהתעללות. בקטע, 47 שניות אורכו, מטלטל אדם תנין בזנבו, תופס את לסתותיו, מושך את ראשו לאחור, מושך את רגליו, הופך אותו על גבו ולוחץ על החלק התחתון של ראשו. נשים לב לכמה נקודות: מדובר בפגיעה ממוסדת בבעלי

45 בש"א (חי') 8153/07 תנו לחיות לחיות נ' עירית חיפה (נבו 20.5.2007).
46 בש"א (ראשל"צ) 1852/05 עמותת "תנו לחיות לחיות" נ' מנהל השירותים הווטרינריים במשרד החקלאות (נבו 11.4.2005).
47 בש"א (ב"ש) 3907/09 עמותת תנו לחיות לחיות נ' מדינת ישראל (נבו 16.8.2009).
48 ת"א (ת"ת) 62459-08-18 תנו לחיות לחיות נ' מדינת ישראל (30.8.2018).
49 ת"א (מרכז) 54789-12-11 עמותת "תנו לחיות לחיות" נ' הטכניון – מכון טכנולוגי לישראל (נבו 1.7.2012). התיק הסתיים בסופו של דבר ללא הכרעה לגוף העניין, לאחר שמדיניותה של חברת אל על נמצאה לגיטימית בהליך אחר בבית המשפט העליון, ראו ע"א 6763/13 חוות ב.י. אפ. סי. בע"מ נ' אל על נתיבי אויר לישראל בע"מ (נבו 10.8.2014).
50 סעיף 2(א) לחוק צער בעלי חיים.
51 רע"א 1684/96 עמותת "תנו לחיות לחיות" נ' מפעלי נופש חמת גדר בע"מ, פ"ד נא(3) 832 (1997).

חיים, במסגרת מסחרית כחלק משגרת הפעילות של עסק. האחראים להתעללות באים מקיבוצים, הנחשבים לחלק מהאליטה החברתית-תרבותית בישראל. הסבל שנגרם קצר וכרף נמוך. בעל החיים הוא ממין שבקטגוריזציה החברתית-תרבותית לא נחשב "חמוד" או בעל זיקה חיובית לאדם: לא מדובר בכלב או חתול, ואף לא בבעל חיים ממחלקת היונקים. מדובר בזוחל שיש לגביו דימויים תרבותיים שליליים. כפי שנראה להלן, בכל אחת מהנקודות הללו, האכיפה הפלילית של חוק צער בעלי חיים מהווה תמונת ראי לפרשת חמת גדר. בית המשפט העמיד את איסור ההתעללות על שלושה יסודות. יסוד ראשון הוא עובדתי: גרימת סבל לבעל חיים. נפסק שכל סבל,⁵² בכל דרגה, מקיים את היסוד הזה, למעט זוטי דברים שהם בגדר "חוסר נוחות קל ביותר". יסוד שני הוא משפטי: נבחנת התכלית לשמה נגרם הסבל. האם התכלית ראויה? האם יש זיקה רציונלית בין התכלית לאמצעי שנבחר? האם אין אמצעי פוגעני פחות? האם יש מידתיות במובן הצר בין התכלית לסבל שנגרם? יסוד שלישי הוא הרכיב הנפשי של המבצע, וכאן יש הבדל ביישום איסור ההתעללות בין המישור האזרחי לפלילי. במישור האזרחי אין רלוונטיות למצב התודעה של האדם הגורם את הסבל (וממילא הסעד צופה פני עתיד). במישור הפלילי נדרשת מחשבה פלילית במובן הרגיל, של מודעות ליסוד העובדתי, בין שהעבריין פועל בפזיזות, באדישות או בכוונה. השופט חשין מנמק: "מבחינתו של בעל-החיים, מה מנו יהלוך אם האדם המרע לו הוא סדיסט המפיק הנאה מכאבו של הזולת, אדם חסר-רגשות שאינו חש בכאב הזולת, או אדם שאפשר יכול הוא שיכאב את כאב הזולת, אך נכון הוא להתאכזר לבעל-החיים ובלבד שיעשה רצונו?"⁵³

4. רפורמות בחקיקה ומגמתן

מאז חקיקתו הוכנסו בחוק צער בעלי חיים תיקונים אחדים שמשקפים מגמה של חיזוק ההגנה על בעלי חיים מפגיעות ממוסדות בידי תאגידים מסחריים. בשנת 2005 הוגדל הקנס בגין עבירת ההתעללות לקנס שניתן להטיל בגין עבירה מסוג פשע, דהיינו שעונש המאסר עליה גבוה משלוש שנים. הקנס בגין עבירות בחוק צער בעלי חיים שדינן שנת מאסר הוגדל לקנס שניתן להטיל בגין עבירות שדינן שלוש שנות מאסר. אם העבירה נעברה בידי תאגיד, התיקון קבע שישולם כפל קנס. במונחים של היום, תאגיד שהורשע בהתעללות דינו קנס בסך עד 452,000 ש"ח. תיקון זה משקף הבנה שעיקר העבירות לפי חוק צער בעלי חיים נעשות משיקולים כלכליים, ושיש להחמיר בעבירות של תאגידים.

52 בבג"ץ 6446/96 העמותה למען החתול נ' עיריית ערד, פ"ד נה(1) 769, 801-800 (1998) פסק השופט גולדברג שגם גרימת מוות שלא לצורך באה בגדרי ההתעללות. בבג"ץ 4884/00 עמותת "תנו לחיות לחיות" נ' מנהל השירותים הווטרינריים בשדה במשרד החקלאות, פ"ד נח(5) 202, 207 (2004), צוינה ההגנה על חייהם של בעלי חיים כמעונגת בחקיקה.

53 רע"א 1684/96 עמותת "תנו לחיות לחיות" נ' מפעלי נופש חמת גדר בע"מ, פ"ד נא(3) 832, 848 (1997).

בשנת 2015 הוכנסו עוד תיקונים לחוק (תיקון מס' 10 תשע"ו-2015). סעיף 1א2⁵⁴ מטיל על המחזיק ועל הבעלים של בעל חיים חובת עשה לדאוג לצורכי מחייתו ולבריאותו ולמנוע התעללות בו. הפרת החובה מהווה עבירה בפני עצמה. אם הפרת החובה לפי סעיף 1א2 גרמה סבל שלא לצורך לבעל חיים, המחדל עשוי לבסס עבירת התעללות.⁵⁵ סעיף 1א2 חוקק כלקח מפרשת אדום אדום (שאליה אתייחס בהמשך) ועל רקע התחושה שראוי היה להטיל אחריות על התאגיד שניהל את בית המטבחים, ולא רק על עובדים זוטרים. התאגיד הוא הבעלים של בעלי החיים, ומי שיכול להשפיע על תנאיהם ועל היחס כלפיהם. לעבירות מחדל, דוגמת העבירה לפי סעיף 1א2, יתרון נוסף באכיפה על תאגידים: בעבירה שנעברה במחדל, כשחובת העשייה מוטלת על תאגיד, אין נפקה מינה אם ניתן לייחס את העבירה גם לבעל תפקיד פלוני בתאגיד.⁵⁶ בפרשת אדום אדום טען מנכ"ל החברה בחקירתו: "לא ממש הייתי מעורב באזור הזה של המפעל [...], לא פיקחתי על יישום ההנחיות בחצר ההמתנה. ציפיתי שמנהל המפעל [...] יעשה זאת". לאחר הוספת סעיף 1א2 קו הגנה כזה לא היה מונע את הרשעת החברה באי-מניעת התעללות. בהמשך לאותה מגמה, הוטלה בתיקון משנת 2015 אחריות על נושאי משרה בתאגיד שעיסוקו בבעלי חיים, לפקח ולעשות כל שניתן למניעת ביצוע עבירות, לפי סעיפים מסוימים בחוק ובתקנות, על ידי התאגיד ועובדיו.⁵⁷ הסמכות לתפוס בעלי חיים כקורבנות עבירה הותאמה לתנאי המשק החקלאי, שבו מדובר לעיתים במספר גדול של בעלי חיים, שאין מתקנים מוגנים לקלוט את כולם.⁵⁸ נקבע עונש מרבי של ארבע שנות מאסר לעבירות התעללות שנעשו תוך גרימת סבל חמור בכוונה – ובכך חוזקה ההלכה שלפיה גם גרימת סבל שאינו חמור, וגם גרימת סבל בפזיזות ובאדישות כלולים בעבירת ההתעללות הרגילה, שדינה עד שלוש שנות מאסר.⁵⁹ לתיקונים אלו יש להוסיף תקנות שהותקנו לאורך השנים, שקובעות תנאי מינימום להחזקה ולהובלה של בעלי חיים, ושרובן עוסקות בהחזקה מוסדית ומסחרית.⁶⁰

54 סעיף 1א2 לחוק צער בעלי חיים.

55 סעיף 18 לחוק העונשין, התשל"ז-1977.

56 סעיף 23(ב) לחוק העונשין, התשל"ז-1977.

57 סעיף 17 לחוק צער בעלי חיים.

58 סעיף 8 לחוק צער בעלי חיים מאפשר לממונה להורות על שחיטה או המתה של בעלי חיים המוחזקים לצרכים חקלאיים ושנתונים לסבל רב ללא אפשרות להעבירם למתקן מוגן.

59 ראו ת"פ (נתניה) 17468-08-09 המשרד להגנת הסביבה/רשות הטבע והגנים נ' קנדלר, פס' 52 (נבו 18.6.2018).

60 תקנות צער בעלי חיים (הגנה על בעלי חיים) (מופעים של בעלי חיים), התשס"א-2001; תקנות צער בעלי חיים (הגנה על בעלי חיים) (החזקה של עגלי חלב), התשס"ו-2006; תקנות צער בעלי חיים (הגנה על בעלי חיים) (הובלת בהמות), התשס"ו-2006; תקנות צער בעלי חיים (הגנה על בעלי חיים) (החזקה שלא לצרכים חקלאיים), התשס"ט-2009; תקנות צער בעלי חיים (הגנה על בעלי חיים) (הובלת עופות), התשע"ב-2011; תקנות צער בעלי חיים (הגנה על בעלי חיים) (גידול חזירים והחזקתם לצרכים חקלאיים), התשע"ה-2015.

אם כן, גם הפסיקה וגם החקיקה, לרבות החקיקה הפלילית, שמות דגש על הגנת בעל החיים מתוך אימוץ נקודת מבטו הוא, ועל התמודדות עם הפגיעות הנפוצות ביותר שנעשות במסגרות מוסדיות-מסחריות שמופעלות בידי תאגידים. אולם בכל הנוגע לשדה האכיפה הפלילית, דגשים אלו נשארים עלי ספר, ופוסחים על מציאות האכיפה כפי שהיא בפועל.

ב. עבירות נגד בעלי חיים בתעשיות המזון ותגובת מערכת האכיפה הפלילית

בעשור האחרון סדר היום הציבורי בתחום זכויות בעלי החיים הושפע במידה רבה מסדרה של חקירות סמויות שביצעו ארגונים להגנת בעלי חיים במתקנים של תעשיות המזון מהחי – ובמיוחד במשחטות. התחקירים, שחלקם פורסמו בהרחבה בתוכניות טלוויזיה, זכו לתהודה של ממש בתקשורת הכתובה והמשודרת, בשיח ברשתות החברתיות, בדיונים בכנסת וגם בהליכים מסוגים שונים בבתי המשפט. כל התחקירים חשפו עבירות קשות ושיטתיות על חוק צער בעלי חיים. במסגור התקשורתי הושם דגש מיוחד על אותן פגיעות בבעלי חיים שנעשו תוך הפרת החוק, ועל העבירות שניתן היה להראות שמקורן בתשתיות לקויות או בשיטות עבודה נפסדות. זאת להבדיל מפגיעות הכרוכות בגידול בעלי חיים והמתתם, ושעומדות לכאורה בהוראות החוק, ולהבדיל מעבירות חד-פעמיות שמקורן בחריגה סדיסטית של מי מהעובדים משיטות העבודה המקובלות במקום.

האפיק הראשון שבו אבחנו את ההתנהלות של גורמי האכיפה הפליליים ביחס לעבירות צער בעלי חיים הוא דרך סקירה של אופן ההתמודדות שלהם עם פרשות אלו. כפי שנראה, תגובת מערכת אכיפת החוק לעבירות הקשות שנחשפו במקרים אלו, במסגרות מוסדיות, הייתה חלושה. חלק מהתיקים נסגרו ללא העמדה לדין. בתיקים אחרים, בעוד שבארגונים להגנת בעלי חיים הפנו אצבע מאשימה לדרגים הגבוהים בתאגידים שהחזיקו בבעלי החיים, מי שהועמדו לדין היו עובדים זוטרים. כפי שקורה לא פעם בישראל ובעולם, הפער המעמדי בין הדרג הניהולי הבכיר לבין הדרג הזוטר ועובדי הקבלן, תאם קווי הפרדה אתניים. במקרים שבהם הועמדו חשודים לדין, התיקים הסתיימו בענישה מינורית.

1. פרשת בית המטבחיים אדום אדום (2012)

בשנת 2012 ערכה עמותת אנימלס⁶¹ חקירה סמויה בבית המטבחיים אדום אדום של תנובה. בית המטבחיים צייד את הפועלים בשוקרים חשמליים, והשימוש בהם היה שיטתי, כאמצעי ראשון לגרום לעגלים לנוע בכיוון הרצוי. הפועלים חשמלו שוב ושוב גם עגלים שלא היו מסוגלים לעמוד על רגליהם, ובשני מקרים תועדו גוררים אותם על הרצפה, קשורים לכלי מכאני, לנקודה מחוץ למכלאה שם הם נשחטים. הכאה במקלות ובצינורות הייתה חלק מהשגרה. השיטה לגרום לכבשים לנוע בכיוון הרצוי הייתה גרירת

61 בשמה הקודם "אנונימוס".

הכבש הראשון מאחת מהגליו (קדמית או אחורית), כדי שהאחרים ילכו אחריו. לעיתים הכבש הצליח לדדות על שלוש רגליים ולעיתים נגרר על הרצפה.⁶² בעקבות החקירה הסמויה נערכה חקירה משותפת של המשטרה ושל יחידת הפיצו"ח (היחידה לפיקוח על הצומח והחי) במשרד החקלאות.⁶³ בתום החקירה הוגשו כתבי אישום נגד שני פועלי קבלן ערבים ונגד שני מנהלים זוטרים – ערבי ויהודי ממוצא מזרחי. מנהל בית המטבחים לא הועמד לדין, אף שמעדותו ומעדות אחד הפועלים עולה שהיה מודע להתעללות השגרתית. ובאשר לחברה: על פניו התקיימו התנאים להטלת אחריות פלילית על תאגיד,⁶⁴ שכן מבחינה פונקציונלית החברה הפקידה את האחריות לבעלי החיים בידי המנהלים הזוטרים שהועמדו לדין. הדבר עולה מעדויות מנהל בית המטבחים ומנכ"ל החברה, שניסו להרחיק את האחריות מעצמם, ומכתב האישום כנגד המנהלים הזוטרים שבו נכתב: "במהלך התקופה בה שימשו כמנהל קו השחיטה ועוזרו, הנחו הנאשמים את עובדי קו השחיטה, פעלו לשם מקסום רווחי המפעל, התוו וישמו מדיניות ביחס לנהלים בשעת קבלת בעלי החיים והובלתם לשחיטה והיו גורם מוסמך מטעם המפעל כלפי העובדים". ארגונים להגנת בעלי חיים הגישו ערר על ההחלטה שלא להעמיד לדין את החברה ומעורבים נוספים – אולם הערר לא זכה להתייחסות. כפי שאמר אחד מעובדי הקבלן בחקירתו: "הם תמיד באים בטענות לאנשים הקטנים, אבל הגדולים – לא עושים להם כלום".

שני עובדי הקבלן נידונו בעסקת טיעון לעונשים פעוטים ביחס למעשיהם: חודשיים עבודות שירות לאחד ושלושה חודשים לשני. שני המנהלים הזוטרים עמדו על הליך הוכחות. בשלב ההוכחות קרס פרק שלם מכתב האישום – ולא משום שהעובדות לא הוכחו אלא בעקבות אמירה של מנהל השירותים הווטרינריים דאז, ד"ר גלאון, שהיה בעל התפקיד הבכיר ביותר בין עדי התביעה. בעדותו סתר ד"ר גלאון את עמדת המדינה בכתב האישום, שלפיה גרירת הכבשים ברגליהם מהווה התעללות. הוא העיד שמדובר בפעולה לא סבירה שאינה הכרחית, ושיש דרכים חלופיות פשוטות לגרום לכבשים לנוע, אולם "אין מדובר בהכרח בהתעללות".⁶⁵ נוכח דברים אלו זוכו הנאשמים מהאישום שהתייחס להתעללות בכבשים. בית המשפט קבע שהסבל שנגרם לכבשים שנגררו נופל בגדר זוטי דברים. תוצאה זו מוקשית. לפי פסק דין חמת גדר רק "חוסר-נוחות קל-ביותר" ייתפס כזוטי דברים. השופט חשין כתב בעניין חמת גדר שלטעמו החזקת כלב ברצועה מקימה

62 גם ביחס לתחקיר זה וגם ביחס לתחקירים הבאים, כדי לא להאריך, מובאים רק חלק מהממצאים הכוללים.

63 הפיצו"ח היא יחידה במשרד החקלאות שעוסקת באכיפת חוקים שהמשרד מופקד עליהם, לרבות חוק צער בעלי חיים. היחידה הוקמה במקור בשנות התשעים, בעקבות ההסכמים עם ארגון השחרור הפלסטיני, כדי למנוע הברחות של תוצרת חקלאית משטחי הרשות הפלסטינית לישראל.

64 סעיף 23(א) לחוק העונשין, התשל"ז-1977. ראו גם ע"פ (חיפה) 20/58 תעשיות אבן וסיד בע"מ נ' היועץ המשפטי לממשלת ישראל, פ"מ יז 49 (1958); מרדכי קרמניצר וחאלד גנאים "האחריות הפלילית של תאגיד" ספר שמגר חלק ב 33 (התשס"ג-2003).

65 ת"פ (נצרת) 46436-09-13 מדינת ישראל נ' שטרית, פס" 34-35 (נבו) 25.11.2018.

את היסוד העובדתי של גרימת סבל, ולא נופלת בגדר זוטי דברים, אלא שיש לה תכלית פודה.⁶⁶ די בצפייה בתיעוד המצולם כדי להיווכח שלכבשים נגרם סבל רב. קשה להלום שהוא פחות מזה שנגרם לתנין בפרשת חמת גדר. נוכח הסבל הכרוך בגרירת בעל חיים מרגלו נאסרה שיטה זו, בין היתר, בקווים המנחים שהוציא ארגון בריאות בעלי החיים הבין-לאומי.⁶⁷ ואכן, בפסק הדין, שניתן בערעור שהגישו המנהלים הזוטרים, כתב בית המשפט המחוזי: "לדעתי, בית המשפט קמא עשה חסד עם המערערים עת פטר אותם מאחריותם באשר להתנהלות הקשה והאכזרית שנחשפה בכל הקשור לגרירת כבשים בברוטאליות ביד אחת ובצורה אכזרית".⁶⁸ המנהלים הזוטרים זוכו, אם כן, מהתעללות כבשים, אולם הם הורשעו בהתעללות בעגלים.⁶⁹ בגין התעללות זו הם נידונו לשישה חודשי מאסר בעבודות שירות.

2. פרשות מדגרות רמית (2011 ו-2012) ונורדיה (2013)

בשנת 2011 נחשפה התעללות באפרוחים במדגרת רמית, המשווקת אפרוחים של תרנגולי הודו לתעשיית הבשר. כתב אישום הוגש נגד המדגרה ונגד אחד העובדים, אך האחרון נמחק כחלק מעסקת טיעון בתיק. מגזר הדין עולה, שעובדי המדגרה זרקו אפרוחים חיים שנפסלו לשיווק, לשקיות ניילון. השקיות ובהן האפרוחים החיים נאטמו והושלכו למכולת אשפה. בית המשפט אימץ את עסקת הטיעון והטיל על המדגרה קנס בסך 60,000 ש"ח – פחות משביעית הקנס המרבי שניתן להטיל על תאגיד בעבירה זו.⁷⁰ חודשים ספורים חלפו מגזר הדין, וחקירה סמויה של עמותת אנמלס גילתה שהמדגרה ממשיכה בהתעללות. הוגש כתב אישום נוסף נגד המדגרה ונגד מנהלה. לפי מערכת נט המשפט, התיק הסתיים בהרשעה. גזר הדין אינו גלוי במערכת נט המשפט ואינו מופיע במאגרים משפטיים.⁷¹

בשלושה מועדים שונים בשנת 2013 תיעדו פעילים לשחרור בעלי חיים אפרוחים חיים במכולת האשפה של מדגרת נורדיה, המשווקת אפרוחים לתעשיית בשר התרנגולים.⁷² לאחר שעמותת תנו לחיות לחיות הגישה בקשה לצו מניעה נגד המדגרה, החלה המדגרה להפעיל מכונה ייעודית להמתת אפרוחים.⁷³ תובע ממשרד החקלאות הגיש כתב אישום נגד המדגרה ונגד מנהל הייצור. לפי כתב האישום, בשלושה מועדים השליכו עובדי המדגרה לפח האשפה עשרות אפרוחים שנפסלו לשיווק ומאות ביצים שטרם בקעו.

66 רע"א 1684/96 עמותת "תנו לחיות לחיות" נ' מפעלי נופש חמת גדר בע"מ, פ"ד נא(3) 832, 850 (1997).

67 OIE – Terrestrial Animal Health Code, Article 7.5.2(1)(e) <https://bit.ly/3AmKC6w>

68 ע"פ (נצרת) 20-07-69270 שיטרית נ' מדינת ישראל (נבו) 28.2.2021.

69 בניגוד להוראות סעיף 2(א) לחוק צער בעלי חיים.

70 ת"פ (חי') 11-10-29579 מדינת ישראל נ' רמית רבית הודיים 91 בע"מ (נבו) 16.1.2012.

71 ת"פ (חי') 13-04-2730 מדינת ישראל נ' רמית רבית הודיים 91 בע"מ (נבו) 7.4.2013.

72 הפעילים גם הצילו כמה מהאפרוחים, ואחד מהם, שזכה לשם פרוחי, אף הפך לכוכב רשת.

73 ת"א 13-06-54091 תנו לחיות לחיות נ' מדגריית נורדיה (5.7.2013).

האפרוחים שבקעו מביצים אלו, יחד עם האפרוחים שנפסלו, סבלו מפגיעות בגופם ומחנק במשך שעות עד שחלקם מצא את מותו. מנהל הייצור זרק עשרות אפרוחים נוספים לשק ניילון, שאליו הזרים פחמן דו-חמצני בלי לבדוק את הריכוז שלו ובלי לוודא שהגז המית את האפרוחים. מספר רב של אפרוחים נשארו בחיים, שרועים בערימה בתוך השק, בצפיפות וכמצב של חנק וקשיי נשימה. התביעה ציינה בכתב האישום שייתכן שתבקש עונש מאסר.⁷⁴ אולם בקיץ 2014 הגיעה התביעה להסדר טיעון עם הנאשמים שלפיו מנהל הייצור נמחק מכתב האישום, והתאגיד שהפעיל את המדגרה הורשע, והוסכם שישלם קנס בסך 15,000 ש"ח. עמותת תנו לחיות לחיות עתרה לבג"ץ כנגד הסדר הטיעון, ובג"ץ השאיר את השאלה אם לאמצו לבית משפט השלום.⁷⁵ בית משפט השלום אימץ את ההסדר, וגזר על המדגרה קנס בסך 15,000 ש"ח.⁷⁶

לכאורה התוצאה בפרשות רמית ונורדיה הפוכה לתוצאה בפרשת אדום אדום, שבה הוטלה אחריות על אנשים בשר ודם, והתאגיד חמק מאחריות פלילית. בפרשות רמית ונורדיה, התאגיד הורשע, ומבצעי העבירות בשר ודם חמקו מאחריות. אולם בעצם מדובר בשני ביטויים של אותה התופעה ממש של חסינות מאחריות פלילית (impunity). בעניין אדום אדום התאגיד והנהלה הבכירה הסתתרו מאחורי הדרגים הנמוכים, שאף הם קיבלו עונשים מקלים. בפרשות רמית ונורדיה, הדרג הניהולי קנה פטור מאחריות על ידי עסקאות טיעון שבמסגרתן הורשעו התאגידים, ש"שילמו" על החיפוי על הדרג הניהולי בקנסות קלים עד כדי גיחוך.⁷⁷

3. פרשות משחטת זוגלובק (2013 ו-2015)

בשנת 2013 ערכה עמותת אנימלס תחקיר סמוי במשחטת זוגלובק, שם נשחטו מדי יום כ-38,000 עופות.⁷⁸ משאיות ההובלה היו מגיעות למשחטה החל משעות הערב המוקדמות. למחרת בבוקר, כשהחלה השחיטה, חלק גדול מהעופות כבר נמקו בכלוביהם שעות ארוכות, מעבר למותר, ללא מזון ומים; חלקם כשאבריהם תקועים בין הסורגים, פצועים ומדממים. בבוא מועד השחיטה הושמו הכלובים במתקן שהיטה וטלטל אותם, כך שהתרנגולים יישפכו החוצה. אלו שאבריהם נלכדו בדופנות הכלובים טולטלו כשגופם אחוז בכלוב מהצוואר, מהרגל או מהכנף. תרנגולי הודו שסווגו לאחר חיתוך

74 לפי סעיף 15 לחוק סדר הדין הפלילי [נוסח משולב], התשמ"ב-1982, מוטלת על תובע חובה להודיע לבית המשפט אם "קיימת אפשרות שיבקש מבית המשפט להטיל על נאשם עונש מאסר כפועל אם יורשע". הדבר רלוונטי לזכותו של נאשם לא מיוצג לייצוג על ידי הסנגוריה הציבורית.

75 בג"ץ 7408/14 עמותת "תנו לחיות לחיות" נ' משרד החקלאות (נבו 14.1.2015).

76 ת"פ (ראשל"צ) 51225-10-13 משרד החקלאות היועץ המשפטי נ' נורדיה מדגרות שותפות מוגבלת (נבו 29.1.2015).

77 השוו לדברי השופטת ברק-ארוז בבג"ץ 4395/12 כהן נ' פרקליטות מחוז מרכז, עמ' 20-17 (נבו 15.1.2012).

78 המספר הובא על ידי חברת זוגלובק בתשובתה לבקשות לאישור תובענות ייצוגיות נגדה, 1.5.2014.

גרונם כ"טריפות" הושלכו, בעודם בהכרה, למכל מתכת שם גססו גסיסה ממושכת (לפי הנוהל היה צריך להניח אותם בחרוטי מתכת באופן שמזרז את הדימום ואת המוות). המשטרה ערכה חקירה יסודית, גבתה עדויות ואספה ראיות, שהצטרפו לעדות הראייה של התחקירן ולצילומים שמסר למשטרה. יומני הכניסה של כלי רכב מהמשחטה וצילומים ממצלמות המשחטה סיפקו ראיה נוספת למשכי ההמתנה של העופות ולעבירות נוספות. תמיכות ראייתיות נוספות לעבירות נמצאו בעדויות שגבתה המשטרה ובמסמכים כגון פרוטוקולים של הנהלת המשחטה ודו"חות של וטרינרים מפקחים.

הפרקליטות סגרה את התיק מבלי להעמיד איש לדין. ערר שהוגש – נדחה. בנימוקים לסגירת התיק נטען, בין השאר, שיש קושי ראייתי להסתמך על צילומי הווידאו מהתחקיר, משום שלמשטרה לא נמסר שמו של אדם שסייע לתחקירן הראשי. זהו רף ראייתי גבוה ביחס להלכות בעניין וביחס לתיקים שבהם הוגשו כתבי אישום בגין התעללות בכלבים ובחתולים. נאשמים הורשעו בהחזקה ממושכת של חתולים בכלובים, כלי לתת להם מזון ומים, על בסיס עדויות ראייה וחומר ערוך של תחקירני כלבוטק, אף שחומר הגלם המצולם הושמד.⁷⁹ במקרה אחר הורשע אדם בשפיכת חומר צורב על כלבים על בסיס דקה של קטעי וידאו ערוכים מתוך 40 שעות צילום. בדקה זו תועד אדם לא מזוהה ששופך נוזל מחלונו, כשלאחר מכן נשמעות צווחות של כלבים שאינם נראים בסרטון.⁸⁰ בדחיית הערר נטען שאף שהוכחה חריגה מהזמן המותר, משך החריגה לא הוכח פרטנית ביחס לכל כלוב עופות. רף זה אינו נחוץ להוכחת העבירה. ואכן, כשמדובר היה באישה שלא היה לה כסף לרכוש מזון לבעלי חיים שברשותה, בית המשפט קבע שאף שיש ספק ביחס למשך הזמן שבו לא קיבלו בעלי החיים תזונה ראויה, הדבר אינו מונע את הרשעתה.⁸¹ לדחיית הערר היו שני נימוקים נוספים: האחד, שלא קיים תקן לכלובי הובלה לעופות – בהתעלם מהוראה מפורשת בתקנות;⁸² והשני, שחלק מהעבירות שנעברו במשחטה הן עבירות מינהליות, שברירת המחדל ביחס אליהן היא קנס מינהלי – אולם גם קנס מינהלי לא הוטל. שיקולים אחרים היו שהתקנות בנושא נכנסו לתוקף רק שנה קודם לעבירות ושזוגלובק מכרה בינתיים את המשחטה לגורם אחר. השיקול האחרון מוזר בהתחשב בכך שחלק גדול מכתבי האישום על התעללות מוגשים כלפי נאשמים שהמגע שלהם עם בעל החיים קורבן העבירה היה מלכתחילה אקראי. הוסבר גם שהמשחטה הייתה בפיקוח הגורמים המקצועיים במשרד החקלאות, שלא התערבו בנעשה בה עד לחשיפה. עמותות תנו לחיות ואנימלס עתרו בעניין לכג"ץ, אך שופטי בג"ץ המליצו להן למחוק את העתירה נוכח ההלכות בדבר הזהירות שנוקט בג"ץ בהתערבות בהחלטות של רשויות התביעה.⁸³

79 ת"פ (י"ם) 2815/06 פיקוח על צומח וחי נ' פזי (נבו 21.5.2009).

80 ת"פ (אי"י) 54749-08-16 מדינת ישראל נ' גרייז (נבו 21.3.2017).

81 ראו למשל ת"פ (אי"י) 1240/03 מדינת ישראל נ' אבו, פס' 21 (נבו 13.7.2006).

82 תקנה 10 לתקנות צער בעלי חיים (הגנה על בעלי חיים) (הובלת עופות), התשע"ב-2011.

83 בג"ץ 5437/19 תנו לחיות לחיות (ע"ר) נ' המשנה לפרקליט המדינה (נבו 1.6.2020).

בשנת 2015 ערכה עמותת אנימלס תחקיר סמוי נוסף במשחטת זוגלובק. תועדו, בין היתר, אלימות שרירותית, בגלוי, בלי שאיש התערב, והשלכת עופות גוססים שסווגו כטריפות ישירות למכלי האיסוף. בעקבות התחקיר הקודם הוחלפו כלובי ההובלה – אולם גם הכלובים החדשים היו בנויים באופן שרגלי העופות נתקעו במרווחים שברצפתם. הפרשה נחקרה בידי יחידת הפיצו"ח. יחידת התביעות של משרד החקלאות העמידה לדין עובדי קבלן, אך לא את החברה או אף גורם ניהולי בה.⁸⁴ הפועלים הואשמו, בין היתר, בכך שנהגו "להוציא בכוח עופות מהכלובים כאשר רגלי העופות נתפסו בדופנות הכלובים, תוך גרימת כאב וסבל מיותר". מי שאחראים להבאת העופות בכלובים שרגלי העופות נתפסות בדופנותיהם לא הועמדו לדין.

4. פרשת בית המטבחים דבאח (2015)

בשנת 2015 ערך הארגון Animals Australia חקירה סמויה בבית המטבחים דבאח, ששוחט גם בעלי חיים ילידי אוסטרליה. בין הממצאים: שימוש שיטתי בשוקרים חשמליים, גם על הראשים והפנים של בעלי חיים, מכות קשות וגרירת כבשים ברגליהם. בשל בעיות תשתית פועלים דחפו כבשים ממשאיות למשטח פריקה נמוך. חלקם נפלו על גבם. ההתעללות נמשכה גם ברגעים האחרונים של בעלי החיים. לפי נוהל השירותים הווטרינריים יש להותיר את בעל החיים לדמם במתקן השחיטה לפחות 30 שניות, ולהמשיך בהתעסקות בו רק לאחר שבדיקת רפלקסים הראתה שהוא איבד הכרה. בפועל, הוצאו בעלי החיים ממתקן השחיטה מייד לאחר החיתוך בצווארם, וחלקם תועדו קמים על רגליהם, מדרים ומנסים לברוח – ופועלים קושרים בעלי חיים שחוטים, שעודם בהכרה, ומניפים אותם למסוע העילי.

בעקבות התחקיר הגיעו לבית המטבחים עובדים של השירותים הווטרינריים שזיהו תופעות חופפות בחלקן לאלו שתועדו בתחקיר. בשימוע שנערך לבית המטבחים לעניין המשך פעילותו, הביעה ד"ר בן דב, הממונה לפי חוק צער בעלי חיים, "שאת נפש מכך שבצילומי המצלמות של בית המטבחים ניכרת התעלמות מפגיעה בבעלי חיים, שימוש בשוקר, ניהוג, אי המתנה לרפלקסים,⁸⁵ כעניין שבשגרה ומבלי שאיש עושה דבר". הווטרינר הראשי לפיקוח על מוצרים מהחי הוסיף על דבריה של בן דב ואמר, "כי מצפייה במשך שעתיים בסרטונים של מצלמות בית המטבחים עולה כי הכבשים נתלו בהכרה מלאה, והיו גם כאלה שזרקו אותם על הרצפה ונתנו להם מכות".

את החקירה הפלילית ניהלה יחידת הפיצו"ח. לפי דו"ח שערכו השירותים הווטרינריים "אנשי הפיצו"ח [...] עזבו ללא נטילת צילומים ו/או מחשבים כפי שהתיר הצו שהיה בידיהם".⁸⁶ הם אספו את הצילומים רק למחרת. הם לא תפסו מסמכים ולא חקרו אף

84 ת"פ (חי') 18-06-34097 מדינת ישראל נ' סוואעד (נבו 3.2.2021).

85 הכוונה לבדיקת רפלקסים כדי לקבוע שבעל החיים איבד הכרה.

86 ד"ר דגנית בן-דב, הממונה על פי חוק צער בעלי חיים וד"ר סרחיו דולב, רופא וטרינר ראשי לפיקוח על מוצרים מן החי תחקיר בעקבות פניית השו"ט האוסטרליים מיום 28.5.2015 (1.6.2015).

חשוד באזהרה. הם לא גבו עדויות – אף לא מאנשי השירותים הווטרנריים שהשתתפו בביקורת, ולא ביקשו את התייחסותם המקצועית לצילומים. מי שהתבקש להתייחס לצילומים הוא מנהל בבית המטבחיים, שלצורך זה הופקד החומר בידיו. הוא מסר התייחסות כתובה, שגובתה בעדות בת עמוד אחד. בכך התמצתה החקירה. למרות דלות החקירה, הצטברו בתיק ראיות חמורות. כפי שנאמר בשימוע, מצלמות בית המטבחיים תיעדו עבירות קשות. בנוסף, מנהל בית המטבחיים קישר את בית המטבחיים לצילומים האוסטרליים, אף שלא נשאל עליהם.

היועצת המשפטית של משרד החקלאות סגרה את התיק מבלי להעמיד איש לדין. את השימוש בשוקרים, שבשירותים הווטרנריים הביעו ממנו שאט נפש, היא סיווגה כסביר. לגבי הפלת כבשים מהמשאיות – היא נימקה שלא נגרם להן סבל. ביחס למקרי האלימות האחרים, הסבל שנגרם בהם לא חצה לטעמה את הרף הפלילי. לעניין ההתעללות בבעלי החיים לאחר שיסוף גרונם היא החליטה שלא מדובר בעבירה נוכח סעיף 22(1) לחוק צער בעלי חיים, שלפיו החוק לא יחול על המתת בעלי חיים לצורכי מאכל אדם. בפסיקה נקבע שההחרגה בסעיף 22(1) מתירה את עצם ההמתה של בעל החיים, באותם מקרים שבהם תכלית ההמתה היא מאכל אדם.⁸⁷ אולם גם אם החרגה זו נוגעת לא רק לעצם ההמתה אלא גם לאופן ההמתה, מה לה ולפעולות שנעשות בבעל החיים, בניגוד לנוהל מחייב של השירותים הווטרנריים, לאחר האקט הקטלני ובזמן גסיסתו?

סעיף 22(1) לא הטריד את התביעה כשדובר בשחיטה לא מוסדרת. בתיק שבו הורשעו צעירים ערבים בגניבת עגלות מרפת של קיבוץ ובשחיתתן נפסק: "אין כל צורך להוכיח התאכזרות מיוחדת לעגלות בעת שחיתתן, ודי בכך שהן נשחטו באופן פיראטי על ידי אנשים לא מיומנים ולא בבית מטבחיים על מנת להיכנס בגדר העבירות המנויות בכתב האישום ובכללן העבירה של התעללות בחיה".⁸⁸ משרד החקלאות הגיש כתב אישום על התעללות, ובו טען כנגד אדם ששחט כבש שחיטה שחורה, ש"בעוד ראש הצאן נושם את נשימותו האחרונות ושוכב שותת דם, בעט הנאשם מס' 1 בכטנו של ראש הצאן לצורך בדיקה אם ראש הצאן עדיין בחיים".⁸⁹

5. פרשת בית המטבחיים חיפה (2017)

בשנת 2017 הגיעו לידי עמותת אנימלס צילומים מבית המטבחיים חיפה. באותה תקופה לערך, אחד הפועלים צילם בסתר את המתרחש בבית המטבחיים, והעביר את הצילומים לעמותת קירות שקופים. הממצאים חופפים בחלקם ומשלימים בחלקם. פועלים הכו בעלי חיים במוטות עץ באופן שיטתי. באחד המקרים מתועד עגל שהמעבר לפניו חסום. פועל מכה אותו במוט יותר מארבעים פעמים. מוט העץ נשבר מעוצמת המכה, והפועל

87 בג"ץ 6446/96 העמותה למען החתול נ' עיריית ערד, פ"ד נה(1) 769, פס" 3 לפסק הדין של השופט גולדברג (1998).

88 ת"פ (נצ') 2002/05 מדינת ישראל נ' גריפאת, פס' 158 (נבו) 12.12.2005.

89 כתב האישום בת"פ (ביש"א) 24123-09-18 מדינת ישראל נ' שבלי (נבו) 30.12.2018.

ממשיך להטיח בעגל מכות כמוט השבור. שוב נגררו כבשים מרגליהם. שוב נתלו בעלי חיים גוססים באופן שיטתי באוויר מרגליהם, לאחר חיתוך הגרון, בעודם בהכרה. תועדו עגלים שלאחר שנשחטו נעמדים על רגליהם, מנסים לברוח, ובעודם נאבקים הפועלים אוזקים את רגליהם בשרשרת ומניפים אותם באוויר.

המשטרה חקרה את הפרשה. אף שלא ידוע מי צילם את החומר שהגיע לאנימלס, בעלי בית המטבחיים מסרו מאיזו נקודה צולם כל קטע, ופועלים זיהו עצמם בצילומים. מעדויות שנגבו עולה שהכאת עגלים וכבשים במקלות וגרירת כבשים מרגליהם ומפרוותם היו שיטות העבודה המקובלות. מדו"חות של השירותים הווטרנריים עולה שהשירותים הווטרנריים התריעו בפני הנהלת בית המטבחיים על הפרות החוק. המשטרה גבתה עדויות מגורמי מקצוע בשירותים הווטרנריים, והממונה לפי חוק צער בעלי חיים סיכמה בעדותה: "הרבה מהפעולות הנראות בסרטונים מהוות לדעתי פגיעה קשה וחסרת סיבה בבעלי החיים ברמה שעולה לכדי עבירה לפי סעיף 2(א)".

הפרקליטות סגרה את התיק מחוסר ראיות. ערר על ההחלטה נדחה. דחיית הערר נסמכת במידה רבה על עדותו של ד"ר גלאון – מי שהביא לקריסת חלק מהאישומים בפרשת אדום אדום. בעת שמסר את עדותו כבר פרש גלאון מניהול השירותים הווטרנריים, והכין חוות דעת עבור בית המטבחיים חיפה במסגרת בקשות לאישור תובענות ייצוגיות שהוגשו נגדו. במשטרה טען גלאון שהפעולות שתועדו הן "חריגות קלות" מנהלים, וש"אין בהן כוונת זדון להתעלל". אולם כפי שנפסק בעניין חמת גדר, "כוונת זדון להתעלל" אינה נדרשת להתקיימות העבירה. לעניין גרירת הכבשים מרגליהם הערר נדחה נוכח הכרעת הדין בעניין אדום אדום, שנסמכת אף היא על עדות של גלאון. בנוסף, מסתמכת דחיית הערר על ספקות בנוגע לקבילות הצילומים שהגיעו לידי אנימלס – תוך התעלמות ממכלול הראיות ומהודאת בעלי בית המטבחיים באשר לאותנטיות של הצילומים. הפרקליטות לא השתמשה בסעיף 1א2 לחוק צער בעלי חיים, שמחייב את הבעלים של בעל חיים למנוע התעללות בו, בנימוק שלא הוכח שבעלי המקום היו מודעים למעשים שנעשו בו. נימוק זה אינו מתיישב עם הראיות, ועם הוראות חוק העונשין בדבר היסוד הנפשי של תאגיד בעבירות מחדל.

6. החקירות הסמויות ותובענות ייצוגיות

בעוד שבמישור האכיפה הפלילית הסתיימו החקירות הסמויות בקול ענות חלושה, וללא הטלת אחריות משמעותית על התאגידים האחראיים להתעללות, במישור האזרחי-היצרכני הסתיימו חלקן בתשלום של מיליוני שקלים לפי פשרות שקיבלו את אישור בית המשפט במסגרת בקשות להגשת תובענות ייצוגיות: למעלה מ-4.8 מיליון ש"ח בפרשת בית המטבחיים אדום אדום, למעלה משני מיליון ש"ח בפרשת דבאח ולמעלה מ-2.4 מיליון

ש"ח בפרשת זוגלובק.⁹⁰ בעת כתיבת שורות אלו, עדיין תלויה ועומדת בקשה לאישור תובענה ייצוגית בגין ההתנהלות שנחשפה בבית המטבחים בחיפה.⁹¹ הנה כי כן, כאשר גורמים אזרחיים הפעילו את מערכת המשפט, ניתן ביטוי משמעותי לאחריות של הגופים שנתפסו מתעללים בבעלי חיים. עיקרון זה של אחריותיות (accountability) לא בא לידי ביטוי כאשר מי שנדרשו להפעיל את מערכת המשפט היו גורמי האכיפה הפלילית.

ג. הפרשות שבהן הושגו העונשים הכבדים ביותר בגין התעללות בבעלי חיים

אפיק שני שבו אבחנו את האכיפה הפלילית של עבירות צער בעלי חיים הוא באמצעות ניתוח המקרים שבהם הטילו בתי המשפט עונשים חמורים יחסית בגין עבירות כלפי בעלי חיים.⁹² בפרק הקודם נקודת המוצא הייתה בפרשות העובדתיות שהולידו את ההליכים הפליליים, והמכנה המשותף לפרשות שנבחנו היה עבירות שיטתיות שנעברו במסגרת ממוסדת. בפרק זה נקודת המוצא היא בתוצאה של ההליך הפלילי. המכנה המשותף לפרשות שייבחנו הוא הענישה החמורה יחסית. יש עניין בניתוח המאפיינים העובדתיים של הפרשות שאליהן התייחסה מערכת אכיפת החוק בחומרה מיוחדת: מה מאפיין את העבריינים? מה מאפיין את הקורבנות? אילו מעשים זכו להתייחסות מחמירה ואילו

90 בעניין אדום אדום הוגשו נגד "בקר תנובה" בקשות לאישור תביעות ייצוגיות, שהסתיימו בפשרה: "בקר תנובה" תרמה 2.7 מיליון ש"ח לארגונים להגנת בעלי חיים, ומוצרים בשווי 1.5 מיליון ש"ח. בנוסף, שילמה כ-611,000 ש"ח כגמול לתובעות הייצוגיות וכשכ"ט (כולל מע"מ), ראו ת"צ (י"ם) 12-14602 קוליאן נ' בקר תנובה בע"מ (נבו 19.7.2015). בקשה לאישור תובענה ייצוגית נגד חברת רבאח, בעקבות החשיפה מבית המטבחים שלה, הסתיימה אף היא בפשרה. החברה חויבה בפיצוי של 1.2 מיליון ש"ח שיועדו להגנת בעלי חיים בתעשיית המזון, חלוקת שוברים לרכישת מוצרי מזון בסך 400,000 ש"ח וכ-456,000 ש"ח גמול ושכר טרחה (כולל מע"מ), ראו ת"צ 15-06-14842 הלר נ' בית מטבחים רבאח בע"מ (נבו 7.8.2018). פשרה הושגה גם בבקשות לאישור תביעות ייצוגיות שהוגשו נגד זוגלובק בגין ההתנהלות שנחשפה במשחטה שלה בשנת 2013: החברה חויבה בפיצוי בסך 2 מיליון ש"ח (1.5 מיליון לטובת הגנה על זכויות בעלי חיים ועוד 0.5 מיליון בחלוקת מוצרי מזון) ובכ-430,000 ש"ח גמול ושכר טרחה (כולל מע"מ). ההסדר גובש בין חברת זוגלובק לבין באי כוחה של אחת המבקשות, ואושר למרות התנגדות של המבקשים האחרים, של המועצה לצרכנות ושל תנו לחיות לחיות. אלו טענו, בין היתר, שמדובר במקרה של reverse auction, כלומר שחברת זוגלובק ניצלה את התחרות בין המבקשים כדי להגיע לפשרה נמוכה עם המבקשת החלשה ביותר. ראו ת"צ (י"ם) 01-01-26626 מונדרי נ' תשלובת נקניק נהריה כשר זוגלובק (נבו 9.9.2019).

91 ת"צ (ת"א) 17-09-62112 לדרגור נ' ח.ש. בקרנה בשר הכפר בע"מ (נבו 25.8.2019).

92 בריכוז הפרשות שבהן הוטל על העבריינים עונש כבד יחסית התעלמתי מקטגוריה ייחודית של פרשות: פרשות פשיעה חקלאית, שבהן התביעה מוסיפה לכתב האישום עבירת התעללות, שמתייחסת לאופן ההעמסה, ההובלה או ההמתה של בעלי החיים הגנובים. גם מבחינת ההתייחסות בפסקי הדין נושא ההתעללות נשאר טפל לנושא הגניבה. בתי המשפט לא קובעים עונשים נפרדים בגין כל סעיף חוק שנאשם מורשע בו, ואת הענישה החמורה בפרשות אלו יש לזקוף למגמה להחמיר את הענישה בעבירות של פשיעה חקלאית. התעלמתי גם מתיקים שבהם העבירה העיקרית הייתה שוד או רצח, שגם בהם חומרת הענישה לא נגזרה מהעבירה כלפי בעלי חיים.

נסיבות הובילו להתייחסות כזו? עניין נוסף יש בניתוח טקסטואלי של פסקי הדין – עד כמה מובאות בהם העובדות מנקודת מבטו של בעל החיים? עד כמה ניתן למצוא בהם הזדהות ואמפתיה עם חרדתו ועם כאבו? עד כמה הנימוקים לעונש מעוגנים בערך המוגן של מניעת סבל מבעלי חיים? או שמא הפרספקטיבה נשארת זו של בני אדם, והדאגה היא למידותיהם של בני אדם או לסכנות היפותטיות שנשקפות להם?

העונש המחמיר ביותר על עבירות שעיקרן פגיעה בבעלי חיים הוטל, כנראה, על ויטלי פרידלנדר, שנדון ל-21 חודשי מאסר.⁹³ פרידלנדר עלה בגיל חמש מאוקראינה. מגיל ההתבגרות החל לצרוך סמים, להריח דבק וגז מזגנים ולשתות אלכוהול בכמויות מופרזות. הוא נפלט מהלימודים. בגיל 19 גר עם הוריו הגרושים בבית אחד. הוא אובחן עם הפרעת אישיות קשה. כקטין רצח חתולים באופן סדרתי. בשלב מסוים העלה באוזני מכר רעיון לרצוח אדם. בהקשר האזוטרי של המקרה מאמץ בית המשפט את המונח "רצח" ביחס לבעלי חיים: השופטת כותבת שהנאשם סיפר לחברו "כי הוא רוצח חתולים"⁹⁴ ושהיא מביאה בחשבון "את הקצב הרצחני שבו בוצעו המעשים – לדבריו רצח מעל עשרים חתולים בתוך כחודשיים". ג'ואן דונאייר עוסקת באופן שבחירות לשוניות מטשטשות פגיעות בבעלי חיים ומנרמלות אותן, ומציעה כללים ואגרון (תזארוס) לשפה לא-סוגנית.⁹⁵ מקרה זה מדגים שגם שימוש בשפה לא-סוגנית, כשהוא סלקטיבי, יכול לתרום להבניה של האידיאולוגיה שמאפשרת פגיעה בבעלי חיים: אנשים עם הפרעות אישיות, שאולי מתויגים תרבותית כפסיכופתים, "רוצחים" חתולים, מדגרות "ממיתות" אפרוחים.⁹⁶

18 חודשי מאסר הוטלו בשנת 2019 על ראדי אבר-ענאם,⁹⁷ אדם עם הנמכה קוגניטיבית משכונת ג'ואריש ברמלה, בעל עבר של שימוש בסמים. אבר-ענאם דקר והיכה במעדר שלושה כלבים מספר רב של פעמים, בראשם ובצווארם, עד שריסק את גולגולותיהם. לאחר מכן, הכניסם לשק, גרר אותם עשרות מטרים, והשליכם בצד הדרך. שניים מהכלבים נמצאו מתים והשלישי נמצא נושם, והומת המתת חסד. מבחינות רבות פסק הדין ראוי לציון. האישום נוגע כולו לפגיעה בבעלי חיים, בלי שתהיה מעורבת פגיעה באדם. השופט מביא במודגש את נקודת המבט של בעלי החיים. בראש פסק הדין מובאת ציטטה שמניסחת מפיו של כלב: "תנהג בי בעדינות... כי אין לב בכל העולם שהוא אסיר תודה יותר על האדיבות שלך מאשר הלב שלי. אל תשבור את רוחי עם מקל, כי אני צריך ללקק אותך בידיים... הסבלנות וההבנה שלך תלמד אותי במהירות את הדברים שאתה רוצה שאני אעשה" (תפילתו של כלב, מאת בת' נורמן האריס). השופט משחזר

93 ת"פ (פ"ת) 3343-03-09 מדינת ישראל נ' פרידלנדר (נבו) 4.2.2010.

94 שם, בפס' 2.

95 Joan Dunayer, *Animal Equality – Language and Liberation* (2001). "סוגנות" (speciesism) היא אפליה על בסיס המין הביולוגי. לרוב היא מתבטאת במתן משקל גדול יותר לאינטרסים של בני אדם על פני אינטרסים של בעלי חיים ממינים אחרים.

96 כך, למשל, בת"פ (ראשל"צ) 51225-10-13 משרד החקלאות היועץ המשפטי נ' נורדיה מדגרות שותפות מוגבלת (נבו) 29.1.2015, משתמש בית המשפט במילה "המתה".

97 ת"פ (רמ') 34492-03-19 מדינת ישראל נ' אבו ענאם (נבו) 26.11.2019.

את הסבל שחוו הכלבים, ומתייחס לחוסר הישע של מי "שאינן להם מייצג או עורך-דין אשר יזעק את זעקתם, יבכה את בכיים". השופט לא מנסה להיבנות מסכנה פוטנציאלית לבני אדם – רטוריקה בעייתית שאליה אתייחס בהמשך. מצער שפסק הדין ניתן לגבי מעשה בלתי-טיפוסי שנעשה בידי אדם מוחלש מהפריפריה החברתית, בעוד מעשים קשים בהרבה, שנעשו בקור רוח באורח מתוכנן, בידי מי שאחראים באופן קבוע לבעלי חיים, לא זכו למענה דומה. אבר-ענאם הורשע בהתעללות "תוך גרימת סבל חמור בכוונה", בהתאם לתיקון החוק שמאפשר בנסיבות אלו להטיל עד ארבע שנות מאסר. ההרשעה בעבירה מוחמרת זו אינה נקייה מספקות: אומנם מתיקים היסוד של גרימת סבל חמור, אולם האם הסבל נגרם בכוונה? אם הוראת הסעיף מתייחסת למצבים של עבירת מטרה, כלומר לגרימת סבל לשמו, לא ברור שזה היה המקרה. אבר-ענאם טען שהכלבים עצבנו אותו, וייתכן שמעשיו המחרידים לא היו מכוונים לגרום סבל לשמו אלא להסיר מה שנתפס בעיניו כמטרד. אם כן, מעשיו נעשו באותו יסוד נפשי של המתעללים בבעלי חיים שהורשעו בפרשת אדום אדום. גם אלו לא ביקשו לגרום סבל לשמו אלא בחרו שיטות פסולות ואכזריות להניע את בעלי החיים. המקרה של אבר-ענאם ממחיש עד כמה אין בכך נקודות לקולא, אולם גזר דינם היה מקל להפליא ביחס לגזר דינו של אבר-ענאם. גזר הדין בעניין **אולג שצרבקוב**⁹⁸ מתמקד בעבירה שבה הורשע לפי חוק צער בעלי חיים⁹⁹ – אולם הוא מערוב אינטרסים ונקודות מבט של בעלי חיים ושל בני אדם עד כי נקודת המבט של בעל החיים כמעט נעלמת. שצרבקוב הגיע לביתו שיכור ואיים על בת זוגו. הכלב של המשפחה נחלץ להגנתה, נבח עליו ונשך אותו. וכך מתואר בגזר הדין המשך האירוע:

משנשך הכלב את ידו של הנאשם, נכנס הנאשם למטבח, נטל סכין מטבח בעלת להב ארוך ומשונן, רדף אחר הכלב, תפסו בחדר השינה, הצמידו בכוח אל המיטה ולנגד עיניה המבועותות של הילדה נעץ את הסכין בגופו של הכלב מספר פעמים והרגו. במעמד דקירות הכלב ניסתה הילדה כמיטב יכולתה לחלצו מהנאשם, אך הנאשם לא הרפה, הכלב נשמט מהמיטה לרצפה, הנאשם הוסיף ובעט בו והעיפו לכיוון דלת החדר.

נקודת המבט הדומיננטית בתיאור היא של הילדה ולא של הכלב. הכלב היה בוודאי קרוע ומבולבל מכך שהותקף אף שגילה נאמנות. מסופר שהנאשם רדף אחריו, משמע: הכלב ברח בפחד. הכלב היה בוודאי מבועת מהמרדף ברחבי הדירה והתייסר בעת שנדקר שוב ושוב. בניגוד לבעתה של הילדה ולמעשי הילדה והנאשם, דברים אלו לא זוכים לביטוי מפורש בפסק הדין. גם בתיאור חומרת עבירת ההתעללות מערב בית המשפט רטוריקה ששמה במרכז את בעלי החיים עם רטוריקה ששמה במרכז את בני האדם, מידותיהם, רגשותיהם והסיכון העקיף עבורם מהתעללות בבעלי חיים.

98 ת"פ (חי') 8387-05-09 מדינת ישראל נ' שצרבקוב (נבו 8.7.2009).

99 עולה מגזר הדין שהוא הורשע גם בעבירות נוספות, אבל אין אליהן התייחסות מפורשת.

בכמה פרשות קורבנות ההתעללות הן חיות בר. לטבע ולמגוון הביולוגי של חי וצומח יש הן ערך אינהרנטי, כשלעצמם, והן ערך שימוש עבור בני אדם.¹⁰⁰ כשמדובר בחיית בר, המשפט מגן עליה גם כפרט שיש משמעות לסבלו וערך לחייו. שילוב הערכים הללו מזמין חריגה מראייה אנתרופוצנטרית, וכך היה בפרשת קנדלר.¹⁰¹ קנדלר ניסה להדוף למים צבת ים ירוקה שעלתה לחוף להטיל ביצים, דקר אותה במקל, והפקיר אותה פצועה וסובלת. כשנמצאה הומתה המתת חסד. בית המשפט הטעים:

מקובלת עליי טענת המאשימה כי הערך המוגן במקרה דנן הוא עקרון קדושת החיים, שכן כפי שנטען, בעלי החיים כשמם הם – בעלי חיים, אשר נשמת חיים בהם. בנוסף לכך, במקרה דנן ערכים מוגנים נוספים, לרבות שמירה על בעל החיים ככאלה וערכי הטבע המוגנים באשר הם, שמירה על הטבע, ושמירה על מגוון המינים עבור הדורות הבאים.¹⁰²

הדברים משלבים גישה אקוצנטרית עם שיקולים של טובת בני האדם. תיאור האירוע כולל תשומת לב לנקודת המבט של הצבה, הטעם שרצתה לעלות לחוף והסבל שחוותה. בית המשפט מדגיש גם שהעבירה אינה מצריכה כוונה. קנדלר נדון לעשרה חודשי מאסר. לצד הפן החיובי שבגזר הדין, יש לזכור שעיקר הפגיעה בחיות בר מקורה בצמצום שטחים פתוחים, זיהום, הרעלות על ידי חקלאים, ציד וכדומה. המקרה של קנדלר הוא אזוטרי יחסית, וכמו בפרשות רבות, מי שמשלם את המחיר הוא יוצא חבר העמים ממעמד סוציאקונומי נמוך.

סאהר זיאדנה היה בן 21, יתום מאב, ממעמד סוציאקונומי נמוך ברהט. הוא סבל מרגשי נחיתות ודחייה. הפרשה שבגינה נשפט החלה מכך שלא היה לו כסף לנסוע למקום שבו עשה עבודות שירות בגין הרשעה קודמת. גם אימו לא יכלה לסייע לו בדמי הנסיעה. על רקע זה פרץ עימות בינו לבין אימו ואחיו, ואת תסכולו הוא פרק על ארבעה אפרוחים שאחיו גידל, לצורכי מאכל, בחצר הבית. הוא שחט אותם בסכין. בית המשפט פירש את השחיטה כאיום מוסווה כלפי בני המשפחה. בנוסף לשחיטת האפרוחים, הורשע זיאדנה באימונים על אימו ואחיו ובתקיפת אחיו (האח לא נפגע פיזית). האפרוחים ששחט זיאדנה עברו ניצול משולש. האח גידל אותם כדי לנצלם כלכלית. זיאדנה שחט אותם כדי לפרוק זעם או לשדר איום. ודומה שהפרקליטות ובית המשפט השתמשו בהם ככלי לכלוא אדם שנתפס כאנטי-חברתי. זיאדנה נדון לעשרה חודשי מאסר, בנוסף להפעלת מאסר על-תנאי שהיה תלוי ועומד נגדו.

בית המשפט כתב בפרשת זיאדנה כי:

חשיבות מניעת ההתעללות וההתאכזרות כלפי בעלי חיים אינה רק בצורך להגן על בעלי החיים. מעבר לעקרונות של שמירה מידתית על הנשמה באשר היא,

100 התייחסות גם לערך האינהרנטי של המגוון הביולוגי ניתן למצוא, למשל, בדברי המבוא לאמנת המגוון הביולוגי של האו"ם.

101 ת"פ (נתניה) 17468-08-09 המשרד להגנת הסביבה/רשות הטבע והגנים נ' קנדלר (נבו 18.6.2018).

ומבלי להיקלע למחלוקות נוספות בהקשר זה, הרי שמניעת התעללות והתאכזרות באה, לא פחות, להגן על האדם. מי שמתאכזר ומתעלל מעיד על רפואי התנהגות, והמתאכזר ומתעלל בבעלי חיים, סופו שיפגע גם בבני אדם.¹⁰³

הצורך להצדיק ענישה על פגיעה בבעלי חיים בחשש ספקולטיבי לפגיעה בבני אדם משקף זילות בפגיעה בבעלי חיים כשלעצמה. חשוב להדגיש דבר זה, שכן מדובר ברטוריקה שחוזרת על עצמה בפסיקה בנושא צער בעלי חיים. החומרה של אלימות משטרית כלפי פלסטינים היא בה עצמה, ולא באפשרות שתגלוש לאלימות כלפי מפגינים במרכז תל אביב. החומרה של אלימות כלפי נשים, ילדים, אסירים וכיו"ב אינה בכך שהיא עלולה לגלוש למסגרות אחרות. כך גם אלימות כלפי בעלי חיים היא רע כשלעצמו, שהגינניו שלו אינו זקוק לתירוצים ממשפחת הגלישה למקומות אחרים.

מבחינת הערך המוגן של חייהם ואיכות חייהם של בעלי חיים, המקרה של זיאדנה מחוויר מול פרשות ההתעללות באפרוחים במדגרות נורדיה ורמית ובעופות צעירים בזוגלובק. כך מבחינת מספר הקורבנות, חומרת הסבל ומשכו והמסוכנות של העבריינים ביחס לאפרוחים ולעופות נוספים. בית המשפט מצטט בעניין זיאדנה את האמירה שלפיה "חברה נאורה נמדדת לא רק ביחסה לבני אדם אלא גם ביחסה ליתר בעלי החיים בקרבה".¹⁰⁴ החברה הישראלית לא מקבלת ציון גבוה במדד זה נוכח מיצוי הדין עם זיאדנה לעומת המקרים האחרים, שבהם נהגו הרשויות בכפפות משי בעבריינים.

ד. סקירה כמותית של פרשות פליליות שהגיעו לבתי המשפט

בפרק הקודם ניתחתי באופן פרטני כמה פסקי דין פליליים שהתאפיינו בתוצאה של הטלת עונש חמור יחסית על העברייני. בפרק זה אעבור לאפיק הבדיקה האמפירי השלישי של אכיפת הדין הפלילי בעבירות צער בעלי חיים. כאן הניתוח יהיה ניתוח כמותי, על בסיס מאגר רחב של פרשות פליליות שבהן הוגשו כתבי אישום לבתי משפט. הממצאים של הניתוח הכמותי מתיישבים יפה עם הממצאים מהפרקים הקודמים. נראה שההתייחסות לבעלי חיים אינה לפי יכולתם לסבול אלא לפי הסיווג החברתי-תרבותי שלהם, שההתמקדות היא במקרים אזוטריים של אלימות מחוץ למסגרות ממוסדות ושיש זיקה בין חומרת העונש לבין השייכות האתנית של העברייני. מאחר שקיימת בספרות טענה שלפיה החסם המרכזי שכולם את ההגנה על בעלי חיים הוא מעמדם כמושאים לזכויות קניין, נבחנו הפרשות גם בפילוח לפי מעמדם הקנייני של בעלי החיים קורבנות העבירה.

103 ת"פ (ב"ש) 19-09-23829 מדינת ישראל נ' זיאדנה, פס' 10 (נבו 11.5.2020).

104 ככל הנראה, אמירה זו נגזרת מהציטוט המיוחס למהטמה גנדי שלפיו "גדולתה של אומה וקדמתה המוסרית נשפוטות ביחסה לבעלי-חיים". אם הציטוט אותנטי ואם לאו, הייחוס שלו לגנדי רומז על הפער המוסרי בין החברה ההודית הצמחוניית בעיקרה לבין החברה הבריטית אוכלת הבשר – ולא לאופן שבו החברה מענישה פגיעות בבעלי חיים שסוטות ממה שנחשב ללגיטימי בעיני ההגמוניה החברתית.

1. אופן האיסוף והערות מתודולוגיות

לצורך מאמר זה רוכזו ונותחו 102 פרשות פליליות שנידונו בבתי המשפט. בפרשה המוקדמת ביותר הכרעת הדין היא משנת 2004, ובפרשות המאוחרות ביותר ההליכים טרם הסתיימו בעת השלמת ריכוז הפרשות באוקטובר 2020. הפרשות אותרו במאגר המקוון נבו, בתוספת מידע שנאסף על ידי המחבר לאורך השנים. בכמה מקרים המידע נשאב מאזכור בגזר דין בפרשה אחרת. ביחס לכל פרשה רוכזו נתונים ביחס לנאשם, לבעל החיים קורבן העבירה, למעשים שיוחסו לנאשם ולעונש. הנתונים נאספו מהחלטות שיפוטיות והושלמו ממקורות כגון כתבי אישום, פרוטוקולים, סטטוס הסגירה של התיק באתר נט המשפט, דיווחים תקשורתיים וכדומה.

המאגר רחוק מלהקיף את כלל כתבי האישום שהוגשו. כתבי אישום בעבירות צער בעלי חיים מוגשים על ידי המשטרה, הפרקליטות, משרד החקלאות,¹⁰⁵ וכשמדובר בחיות בר – גם על ידי רשות הטבע והגנים. לפי נתוני המשרד לביטחון פנים, בשנים 2015–2020 הוגשו 201 כתבי אישום בעבירות צער בעלי חיים.¹⁰⁶ בשנים 2018–2019 הגישה יחידת התביעות במשרד החקלאות 16 כתבי אישום בעבירות צער בעלי חיים.¹⁰⁷ ברם, אין בידי נתונים לגבי מספר כתבי האישום בעבירות צער בעלי חיים שהגישה רשות הטבע והגנים.

עם זאת, גודל המאגר משמעותי. סביר שעיקר פסקי הדין שלא נכללו בו אישרו עסקאות טיעון בהחלטה לקונית ולא מצאו את דרכם לנבו, או שלא ניתן ללמוד מהם באיזו עבירה עסקו. הטיה זו אינהרנטית לכל ניתוח פסיקה על בסיס חיפוש במאגרים משפטיים. על כל פנים, ככל שהמאגר מוטה מבחינה זו, הוא מוטה לטובת פרשות שבהן הנאשם עמד על חפותו או על קולת מעשיו, ולטובת פרשות שבהן התביעה ביקשה להחמיר ביחס למקובל. מאחר שהמאגר כולל גזרי דין שהציגה התביעה בטיעון לעונש, ניתן להניח שהוא מקיף את הפרשות עם הענישה החמורה ביותר. בנוסף, קיימת הטיה לטובת פרשות שהעסיקו את המחבר, שעניינן פגיעה ממוסדת בבעלי חיים. חלקיות המאגר מחייבת זהירות, אך נוכח כיוון ההטיות שעשויות לנבוע מאופן גיבוש המאגר, המציאות עשויה להיות אף יותר מטרידה מהמצאים שלהלן.

2. המין הביולוגי של בעלי החיים

פסק הדין המכונן בתחום הגנת בעלי חיים בישראל עניינו בתנינים. חוק צער בעלי חיים מגדיר בעל חיים כבעל חוליות למעט אדם. הגדרה זו משקפת במידה רבה את מעגל היצורים שהם בעלי יכולת חישה. כיום יש הסכמה מדעית שלכל בעלי החוליות ולחלק

105 אין כיום קריטריונים ברורים לגבי אילו תיקים מטופלים במשטרה ואילו במשרד החקלאות.

106 הנתונים הוצגו בוועדת הפנים של הכנסת ב־13.10.2020, וכוללים עבירות לפי חוק צער בעלי חיים ולפי האיסור על היזק לבעל חיים בחוק העונשין.

107 מענה ממשרד החקלאות לבקשת עמותת תנו לחיות לחיות לפי חוק חופש המידע, 1.10.2020, המסמכים נמצאים בידי המחבר.

מחסרי החוליות יש יכולת חישה,¹⁰⁸ וישנן מדינות שהחילו את ההגנה על בעלי חיים גם על קבוצות של חסרי חוליות.¹⁰⁹

הרוח העולה מהחוק ומפסק דין חמת גדר היא להגן על בעלי החיים בהיותם יצורים חישוניים, ולא בהיותם משתבצים בקטגוריה חברתית-תרבותית מסוימת. רוח הפוכה עולה מהפרשות שבמאגר. כ-63% מהפרשות שבהן זוהה המין של קורבן העבירה, מדובר בכלב או בחתול. כ-7% הקורבן הוא סוס, חמור או אתון. מחלקת היונקים מיוצגת כ-89% מהתיקים. כ-12% מהמקרים הקורבן הוא ממחלקת העופות. רק במקרה אחד (מקרה צבת הים)¹¹⁰ הוגש כתב אישום על פגיעה בזוחל, ורק במקרה אחד¹¹¹ נכללה בכתב האישום פגיעה בצפרדע, לצד יונקים שנפגעו באותו אירוע.¹¹²

הנתונים מתחדדים אם נזכור שבעל החיים הנפוץ ביותר בישראל, כנראה, הוא התרנגול. לפי נתוני מועצת הלול, בשנת 2019 לבה שיווקו מדגרות בישראל 239,109,000 אפרוחי תרנגולים.¹¹³ רק בשלושה כתבי אישום הקורבנות היו תרנגולים.¹¹⁴

3. פגיעה במסגרת התעשייה מול פגיעה בהקשרים פרטיים

פסק דין חמת גדר עוסק בהתעללות ממוסדת לצרכים מסחריים. כמעט כל בעלי החיים בישראל המוחזקים בידי אדם, מוחזקים במסגרות מסחריות, לרוב כחלק מתעשיית המזון מהחי. להתערבות המדינה בהגנת בעלי חיים שמוחזקים ביחסי שליטה וניצול במסגרות כאלו יש חשיבות, בגלל ההיקף המספרי שלהם ובגלל עצימות הפגיעה בהם. בפסיקה שבמאגר רק 13% מהפרשות, שהיה די מידע כדי לסווגן, התייחסו להתעללות שנעשתה במסגרת ניצול כלכלי ממוסד של בעל החיים.

The EFSA Journal *Opinion on the "Aspects of the biology and welfare of animals used for experimental and other scientific purposes"* (2005) 292, 1-46 <https://bit.ly/3fHdbnc> 108

Norwegian Animal Welfare Act 2009, article 2; New Zealand Animal Welfare Act 1999, article 2; Swiss Animal Welfare Ordinance 2008, article 1; Australian Capital Territory Animal Welfare Act, dictionary; Queensland Animal Care and Protection Act 2001, article 11; Directive 2010/63/Eu Of The European Parliament And Of The Council Of 22 Sept. 109

2010 On The Protection Of Animals Used For Scientific Purposes article 1(3)(b)

ת"פ (נתניה) 17468-08-09 המשרד להגנת הסביבה/רשות הטבע והגנים נ' קנדלר (נבו) 18.6.2018. 110

ת"פ (חיפה) 10203-07-17 מדינת ישראל נ' סאבא (נבו) 2.4.2019. 111

הסכום גבוה מ-100% כי בכמה תיקים יש קורבנות ממינים שונים. 112

הנתון כולל שיווק של אפרוחים ואפרוחיות ממדגרות בישראל לתעשיית הבשר והביצים בישראל ובשטחים. הנתון לא כולל אפרוחים שהושמדו במדגרה. הנתונים מצויים באתר המועצה לענף הלול www.ofotm.org.il 113

ייתכן שתת-הייצוג של התרנגולים נובע מכך שכמעט כל אותם 239 מיליון תרנגולים מוחזקים במסגרות תעשייתיות, כלומר יש חפיפה מסוימת בין החתך לפי מין ביולוגי לבין החתך הבא שאבחן – עבירה שנעשתה במסגרת התעשייה או בהקשר פרטי. מדהימה העובדה שמתוך שלושת כתבי האישום שעסקו בתרנגולים, באחד (עניין זיאדנה) בוצעה העבירה מחוץ למסגרת תעשייתית. 114

4. מאפייני הנאשם

רוב בעלי החיים בישראל, המוחזקים בידי אדם, מוחזקים במגזר הכפרי היהודי. הדבר נובע משילוב בין המספרים הגדולים של בעלי חיים במשקים חקלאיים לבין ההיסטוריה הפוליטית-כלכלית של ישראל. סוכני ההרחבה והתיעוש של משק החי בישראל היו מתיישבים מאירופה (יהודים וטמפלרים), ולאחר הקמת המדינה רוב תעשיית החי הוסדרה במכסות גידול שהוקצו ליהודים. בחברה הישראלית קיימת חפיפה חלקית בין שייכות אתנית למעמד חברתי-כלכלי – הן ברמה הכלל-חברתית והן ברמת המפעל. כך, למשל, ראינו בחלק מהפרשות שהנהלה הבכירה היא יהודית-אשכנזית ועובדי הקבלן ערבים. כלומר, המשקל של יהודים בהחזקת בעלי חיים הוא גדול גם כמותית וגם מהותית. בקרב הנאשמים בפרשות שבמאגר,¹¹⁵ שיעור הערבים גדול משיעורם באוכלוסייה: כ-74% מהפרשות הנאשם הראשון יהודי או אחר¹¹⁶ וב-26% ערבי אזרחי ישראל (בחישוב זה לא נכללו שתי פרשות שבהן הנאשם הראשון היה ערבי תושב השטחים).¹¹⁷ זאת בעוד שלפי נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, נכון לסוף שנת 2019, 80% מאוכלוסיית ישראל בגיל האחריות הפלילית היו יהודים או אחרים ו-20% היו ערבים. מבין הנאשמים היהודים והאחרים 16% ניתן היה לזהות כיוצאי ברה"מ לשעבר. זאת, בעוד שאחוז יוצאי ברה"מ לשעבר מקרב היהודים הוערך בכ-13% נכון לסוף שנת 2014.¹¹⁸ התמונה מטרידה יותר כשבוחנים את הענישה. עונש המאסר בפועל הממוצע בתיקים במאגר, שידוע לגביהם העונש שהוטל (כולל תיקים שבהם לא ניתן עונש מאסר) עמד על 3.3 חודשים (בחישוב זה לא כללתי תיקי פשיעה חקלאית, שוד ורצח, שבהם חומרת הענישה נגזרת מעבירות אלו ולא מהפגיעה בבעלי החיים). בקרב נאשמים ערבים משך המאסר הממוצע עמד על 4.9 חודשים, ובקרב יוצאי ברית המועצות לשעבר עמד על 7.1 חודשים. מתוך 215 חודשי מאסר בפועל שהוטלו על כל הנאשמים יחד, 74 חודשי מאסר הוטלו על ערבים ו-71 על יוצאי ברית המועצות לשעבר. ככל 11 המקרים שבהם הוטל מאסר בפועל של יותר משישה חודשים, הנאשמים היו ערבים או יוצאי ברית המועצות לשעבר (שישה וחמישה בהתאמה).

115 לגבי כל פרשה נאספו רק פרטיו של הנאשם הראשון בהליך.
 116 "אחרים" לפי הגדרות הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה הם נוצרים שאינם ערבים וארמנים, מי שאין לו סיווג דת במשרד הפנים, ומי שאינו יהודי, נוצרי, מוסלמי, צ'רקסי או דרוזי.
 117 גישה שמרנית יותר הייתה דורשת לנכות את הנתונים המתייחסים לפרשות שבהן העבירה כלפי בעלי חיים נספחת לפשע חקלאי, שוד או רצח. הנימוק לניכוי זה הוא שבמקרים אלו, כתבי האישום והגשם באופן ברור בשל העבירה העיקרית ולא בשל העבירה הטפלה לה, שהקורבן שלה הוא בעל חיים. לפי קו מחשבה זה, תיקים אלו אינם מלמדים על הפרופיל הטיפוסי של חשוד שנגדו עשוי להיות מוגש כתב אישום בגין עבירה כלפי בעלי חיים. בחישוב שמרני זה 78% מהנאשמים הם יהודים ואחרים, ו-22% ערבים, כלומר הייצוג של הערבים עדיין מעט גדול יותר משיעורם באוכלוסייה.
 118 מרינה שפס "נתונים נבחרים על אוכלוסיית עולי ברית המועצות לשעבר, לרגל עשרים וחמש שנה לגל העלייה" *הד האולפן החדש* 106 (2016). לגבי 26% מהיהודים ניתן היה לקבוע שהם מזרחים, אולם נתון זה הוא חלקי מאוד: לגבי קרוב למחצית היהודים לא הייתה אינדיקציה לשיוכם הערתי. ממילא לא מצאתי נתונים מבוססים לגבי אחוז המזרחים בקרב היהודים בישראל.

מהנתונים עולה שבהעמדה לדין על עבירות צער בעלי חיים קיימת לכאורה הטיה להעמדה לדין ובמיוחד לענישה מחמירה של אנשים מקבוצות אתניות מוחלשות בחברה הישראלית.

5. המעמד הקנייני של בעלי החיים

מתוך הפרשות שבהן ניתן היה לעמוד על השיוך הקנייני של בעלי החיים קורבנות העבירה, כ־44% מהמקרים הנאשם היה הבעלים שלהם או מופקד עליהם מטעם הבעלים. כ־29% מהמקרים בעל החיים היה חסר בעלים. כ־27% מהמקרים בעל החיים היה בבעלות של אחר או גנוב.

יש עניין מיוחד בכך ש־8% מהפרשות היו פרשות של פשיעה חקלאית, שבהן התביעה הוסיפה לכתב האישום עבירת התעללות, שמתייחסת לאופן ההעמסה, ההובלה או ההמתה של בעלי החיים הגנובים. בפרשות אלו, העבירה כלפי בעלי החיים הייתה עבירה נוספת, טפלה לעבירה העיקרית שעניינה פגיעה ברכושו של החקלאי.¹¹⁹ במקרים רבים יש בפרשות אלו פגיעה קשה בבעלי חיים. אולם פגיעות קשות בבעלי חיים אגב העמסתם, הובלתם והמתתם במהלך הפעילות העסקית של בעליהם, לא זוכות לתגובה אכיפתית דומה. ניתן לטעון שהמסקנה מפרשות אלו היא שניתנת הגנה גדולה יותר לבעלי חיים כשהדבר עולה בקנה אחד עם האינטרס הקנייני של בעליהם, ושההגנה היא פחותה כשהיא באה על חשבון זכותו של הבעלים לנהוג ברכושו כרצונו. אפשרות אחרת היא לפטור את האישומים בהתעללות בבעלי חיים בפרשות אלו כתופעה שלא מייצגת דבר, אלא את הנטייה של תובעים שכבר החליטו להגיש כתב אישום, להוסיף לו עבירות נוספות מן הגורן ומן היקב ככל שעובדות המקרה מאפשרות.

גם בניכוי עבירות הפשיעה החקלאית, שיעור הפרשות שבהן הנאשם היה הבעלים של בעל החיים, הוא 49% בלבד מהפרשות שבהן ניתן היה לעמוד על השיוך הקנייני של בעלי החיים קורבנות העבירה. זהו שיעור שנראה נמוך, שהרי ברובן הגדול של האינטראקציות בין בני אדם לבין בעלי חיים, האדם הוא הבעלים של בעל החיים או מופקד עליו מטעם הבעלים. קרוב לוודאי שרוב הפגיעות בבעלי חיים נעשות אגב אינטראקציות אלו. על בסיס הנתונים ניתן להעריך שגורמי האכיפה נרתעים מלהתערב בשרירות הבעלים ביחס לרכושו. אולם גם אם יש רתיעה כזו, זכות הבעלות איננה חסם של ממש מפני התערבותן של רשויות אכיפת החוק; לא בכדי בקרוב למחצית מהפרשות התערבו הרשויות בחופש הפעולה של הבעלים כלפי רכושו. ניתן לקבוע, לכל הפחות, שלסיווג החברתי-תרבותי של בעל החיים, לרקע של יחסי ניצול כלכליים ולמאפיינים החברתיים של החשוד יש משקל גדול יותר בהעמדה לדין מאשר להמשגה של בעל החיים כקניין.

119 ראו למשל ת"פ (נצ') 2002/05 מדינת ישראל נ' גריפאת (נבו 12.12.2005); ת"פ (טב') 55403-10 מדינת ישראל נ' אבו סבית (נבו 21.10.2013); ת"פ (חי') 23576-01-19 מדינת ישראל נ' אבו עדרה (נבו 3.3.2020); ת"פ (נצ') 2646/05 מדינת ישראל נ' מזאריב (נבו 6.10.2005).

ה. דיון

גארי פרנציון¹²⁰ טוען שההמשגה המשפטית של בעלי חיים כקניין חוסמת כל התקדמות בהגנה המשפטית עליהם.¹²¹ הנתונים שהובאו מצביעים על תמונה שונה. יש פער בין תחום האכיפה הפלילית לבין שדות משפט אחרים. בשדות משפט אחרים בעלי חיים זוכים להגנה מפני בעליהם. גם בתוך תחום האכיפה הפלילית, הסיווג הקנייני של בעלי חיים משפיע פחות מפרמטרים אחרים. ההסבר שאציע לממצאים מדגיש את יחסי הכוח החברתיים, את האידיאולוגיה המשמרת אותם ואת התפקוד של סוכנים חברתיים שונים בשימור הסדר הקיים או באתגורו.

כאמור, במשפט הפרטי והמינהלי, וגם בחקיקה הפלילית, בארץ ובעולם, יש מגמה של התחזקות ההגנה על בעלי חיים. לעומת זאת, בשדה האכיפה הפלילית המגמה הדומיננטית הפוכה וראקציונית. פגיעות בבעלי חיים אומנם מוקעות, וההתרשמות ממאגר הפסיקה היא שמבצעה נשלחים לתקופות ארוכות יותר ויותר של מאסר. אולם כפי שאטען בהמשך, לאור מאפייני האכיפה הפלילית, האפקט הוא הגנה על הסדר הישן, שכבר החל להשתנות, שהתבסס על ניצול חסר עכבות של בעלי חיים.

מלאני ג'וי¹²² טבעה את המונח "קרניזם" לציון אידיאולוגיות שמאפשרות לבני אדם לאכול בעלי חיים ממינים מסוימים (וניתן להרחיב זאת לניצול בעלי חיים למטרות נוספות, כגון לייצור פרוות, לכידור או לעריכת ניסויים). כמו אידיאולוגיות הגמוניות אחרות (כגון אידיאולוגיות פטריארכליות וגזעניות) אנו לא מאמצים אותן בשיקול דעת אינטלקטואלי. תפיסת העולם שלנו מעוצבת ברוח האידיאולוגיה באמצעות הבניה חברתית. שרידותה של האידיאולוגיה מותנית בכך שהיא תישאר לא מפורשת, וככזו חסינה מביקורת. כדי לשמר את האידיאולוגיה ההגמונית יש לגרום לאנשים להתגבר על האמפתיה שהם חשים, ולייצר פער קוגניטיבי בין ערכים להתנהגות. בתשובתה לבקשות להגשת תביעות ייצוגיות נגדה כתבה זוגלובק: "הליך של שחיטת עופות הינו הליך בלתי נעים לעין ולריח, ומעטים האנשים שמוכנים לראותו, ועוד פחות אנשים מוכנים לעסוק בשחיטה [...] כולם רוצים לאכול בשר, אולם לא רוצים לדעת כיצד הגיע העוף לצלחת".¹²³

שימור הקרניזם דורש השקעה מתמדת, וסוכנים חברתיים שיעסקו במלאכה: בעלי מקצוע, גופי תקשורת, משפטנים, ארגונים בעלי עניין וכדומה.¹²⁴ ג'וי מצביעה על שני

120 גארי פרנציון הוא פרופסור למשפטים שעיקר פעילותו בארצות הברית. אחת הטענות המרכזיות שלו היא שהחסם העיקרי בפני הכרה בזכויות בעלי חיים הוא ההמשגה המשפטית שלהם כמושאים לזכויות קניין. לגישתו, רפרמות בתנאי החזקה של בעלי חיים מאשרות ומקבעות את ההמשגה הזו.

GARY L. FRANCIONE, ANIMALS, PROPERTY AND THE LAW (1995) 121

122 מלאני ג'וי הפרה שבחדר (דבי אילון מתרגמת (2017). ג'וי היא פסיכולוגית אמריקנית, שפועלת כיום מגרמניה. עבודתה התיאורטית הבולטת היא בטביעת המונח "קרניזם" ופיתוח התיאוריה ביחס לתופעת הקרניזם, ובפיתוח אסטרטגיות פעולה לתנועות לשחרור בעלי חיים.

123 דברים דומים נאמרו גם בתגובות של תנובה ושל רבאח לבקשות להגשת תביעות ייצוגיות נגדם.

124 ג'וי, לעיל ה"ש 122, בעמ' 89-95.

כלים לתחזוקה של אידיאולוגיות כמו הקרניזם. הראשון הוא הצדקת המצב ב"שלוש מילות הקסם המצדיקות": אכילת בשר (או עבדות, או הכפיפות של נשים לגברים וכיו"ב) מוצדקת באמצעות טענה, או הנחה סמויה, שהיא נורמלית, טבעית והכרחית. הכלי השני מיועד להשפיע על האופן שבו אנו תופסים בעלי חיים, באמצעות "השילוש הקוגניטיבי": החפצת בעלי חיים, שלילת האינדיווידואליות שלהם ודיכוטומיזציה שלהם באופן שאנו רואים אותם בקטגוריות (כגון בעלי חיים אכילים ובלתי-אכילים). המאמר הנוכחי מראה כיצד מערכת האכיפה הפלילית משמשת כסוכנת לתחזוקת האידיאולוגיות התומכות בניצול חסר עכבות של בעלי חיים.

ההטיה באכיפה כנגד קבוצות מוחלשות מנרמלת פגיעה ממוסדת בבעלי חיים. הריטואל של תיוג ה"אחר" כמתעלל, והענשתו, הוא ריטואל של שליחת שער לעזאזל. הערבי או הרוסי מסומן כשטני ואכזר ובהוקעתו אנו רוחצים בניקיון כפינו. בסימון האלימות בשולי החברה כסוטה אנו מגדירים את האלימות של ההגמוניה כנורמלית. גם כשבשדה החקיקה הפלילית אלימות ממוסדת מסווגת בנסיבות מסוימות כאסורה, בשדה האכיפה הפלילית היא מנורמלת באמצעות הכלה וסלחנות. לא רק האלימות מקוטלגת לסוטה ולנורמלית – גם התגובה המצפונית לה. הוקעה של אלימות אזוטריית היא ביטוי למצפוניות נורמלית ולנאורות, הוקעה של אלימות ממוסדת היא תופעה פתולוגית שמאפיינת אנשים קיצוניים.

ההטיה באכיפה לטובת כלבים וחתולים מהגימה איך הפגיעה בבעלי חיים מבוססת על דיכוטומיזציה שלהם לראויים להגנה ולכאלו שאינם ראויים. הריטואל של הוקעת מתעללים בכלבים ובחתולים, והתעלמות מהתעללות בחיות אחרות, מבנים את הקטגוריזציה של בעלי חיים לפי קבוצות השתייכות מובנות חברתית-תרבותית, שאין להן קשר לאינטרסים של בעלי החיים ולהגדרות בחוק.

חלק מהפסיקה הפלילית לפי חוק צער בעלי חיים מחפצנת אותם. מצאנו פסקי דין שמתעלמים ממה שעשה וחווה בעל החיים, ושמאמצים נקודת מבט של צופה אנושי – בין של אדם שהיה מעורב באירוע, ובין של צופה חיצוני מופשט. במקרים רבים דיני ההגנה על בעלי חיים משמשים להגנה על אינטרסים אנושיים, ומוצגים ככאלו. באישומים שעניינם פשיעה חקלאית, דיני ההגנה על בעלי חיים מנוצלים כדי להגן על האינטרס הקנייני של מי שמנצלים את בעלי החיים הללו ואחראים לכליאתם ולהריגתם.

את המגמות ההפוכות בשדות המשפט השונים אני מציע להסביר כנובעות מהסוכנים החברתיים שמניעים את גלגלי המשפט. בתי המשפט פוסקים במקרים שמובאים לפתחם, וניזונים מהצדדים בראיות ובטענות.¹²⁵ בהליכים אזרחיים ומינהליים, מי שמסנן את

125 ישנן דוגמאות נדירות להסתייגות של שופטים מהשיח שמאפיין את כל הצדדים בתיק, שמחפיץ בעלי חיים, והכנסת שיח חלופי על ידי השופט עצמו. שתי דוגמאות כאלו הן פסק דינו של השופט שוחט בתמ"ש (ת"א) 32405/01 פ. א. נ' א. א. (נבו 18.3.2004), ובע"א 3847/16 עגלי תל שווק בקר בע"מ נ' מדינת ישראל – משרד החקלאות ופיתוח הכפר, פסק הדין של השופט הנדל (נבו 11.3.2018).

המקרים הם לרוב ארגונים להגנת בעלי חיים, שמביאים עימם מומחים, ראיות ושיח זכויות שממוקדים בנקודת המבט ובאינטרסים של בעלי החיים. בהליכים פליליים סינון התיקים נעשה בידי רשויות התביעה הממשלתיות, שמביאות עימן מומחים, שנטועים במסד שמנצל בעלי חיים, ותפיסת עולם אתרופוצנטרית.

דוגמה לכך היא התפקיד שהיה לד"ר גלאון בקריסת חלק מהאישומים בפרשת אדום אדום ובסגירת התיק בעניין בית המטבחים בחיפה. גלאון הגיע לשירותים הווטרינריים היישר מ"החקלאית" – אגודה שיתופית שנותנת שירותים וטרינריים לתעשיות הבקר והצאן, ושהיא מעמודי התווך של תעשיות החי בישראל כבר יותר ממאה שנים. הוא נציג אותנטי של המסד החקלאי. העובדה, שלאחר סיום תפקידו נתן חוות דעת אוהדת לבית מטבחים שהיה עד סמוך קודם לכן בפיקוחו, היא דוגמה לתופעה של דלת מסתובבת בין התעשייה לרגולטור. ארגון להגנת בעלי חיים לא היה בוחר בגלאון כמומחה לרווחת בעלי חיים – ולו משום שאין לו רקע ממשי בתחום. אולם אנשים כגלאון הם העדים שזמינים לתביעה הממשלתית.¹²⁶

האתוסים האופייניים לסדר הישן נפוצים במשרדי הממשלה. בנוגע למשרד החקלאות הדבר צפוי. כפי שכתב היועץ המשפטי לממשלה "המתח המובנה הטמון בכך שמשרד החקלאות מופקד, בין היתר, הן על האינטרס של רווחת החקלאים והחקלאות והן על האינטרס של קידום ההגנה על בעלי החיים, עלול להביא לכך, שבהפעלת הסמכות בעניין קידום ההגנה על בעלי החיים אולי לא יינתן משקל מספיק לאינטרס זה".¹²⁷ לרבים מנושאי המשרה במשרד החקלאות יש רקע אישי או משפחתי של מעורבות בתעשיות חקלאיות.¹²⁸ פונקציונאלית-מוסדית ואישית הם נאמנים לאינטרסים של תעשיות אלו. תופעת השבי הרגולטורי במשרד החקלאות והמחדלים של המשרד ביישום חוק צער בעלי חיים רחבים מכדי להקיפם במאמר זה.¹²⁹

מהנתונים שהובאו עולה שאתוס זה קיים גם בפרקליטות. שיקוף מאלף לפער בין גישת בתי המשפט לגישת גורמים בפרקליטות נמצא בהשוואה של שני טקסטים משנת 2013 שעניינם הצורך להחמיר בענישה על פגיעה בבעלי חיים. האחד הוא פסק דין של

126 כאשר מה שעמד על כפות המאזניים הוא כספי מדינה, הביאה הפרקליטות מחו"ל ובתשלום את פרופ' דונלד ברום, מומחה אמיתי לרווחת בעלי חיים: ת"א (מרכז) 11256-06-08 פו גרס מוצרי בשר אקספורט בע"מ נ' מדינת ישראל (נבו 25.12.2011).

127 מכתב מיהודה וינשטיין, היועץ המשפטי לממשלה, ליאיר שמיר, שר החקלאות, בעניין האחריות המיניסטריאלית לתחום צער בעלי חיים (2.12.2014).

128 לעניין מנהל יחידת הפיצו"ח ראו עש"מ 6529/03 קליגר נ' נציבות שירות המדינה, פ"ד נח(1) 734 (2003). לעניין עובדי הפיצו"ח ראו מבקר המדינה דו"ח שנתי 61 לשנת 2010 1073 (2011).

129 לעניין מחדלים של משרד החקלאות ביישום ובאכיפה בתחום ההגנה על בעלי חיים ראו מבקר המדינה דו"ח שנתי 64 לשנת 2013 פרק שני: פיקוח על מוצרי מזון מן החי (2014); מבקר המדינה דו"ח שנתי 65 פרק שני: ענף הלול – היבטים באסדרה, בטיפול ובפיקוח (2015); מבקר המדינה דו"ח שנתי 70 לשנת 2019 הניהול והפיקוח של משרד החקלאות ופיתוח הכפר בתחום יבוא מקנה, מספוא ומניעת מחלות (2020).

השופט ג'ובראן.¹³⁰ השני הוא מכתב של הרפרנטית לענייני עבירות התעללות בבעלי חיים בפרקליטות.¹³¹
כותב השופט ג'ובראן:

[...] יש מקום להחמיר בענישה הנוגעת לפגיעה בבעלי חיים, הן חיות הבר הן חיות הבית. התאכזרות ופגיעה בבעלי חיים, מעבר לפגיעה העקיפה שהיא גורמת לבני האדם, מעידה על אטימות לב וקהות חושים. נדמה כי דווקא בעידן הנוכחי, עידן השפע הטכנולוגי, חשופים בעלי החיים לאלומות חריפה מבעבר. חדשות לבקרים אנו שומעים על ניסויים מעוררי פלצות הנעשים בחיות תמימות לצרכים מסחריים, על תנאי גידול ואחזקה אכזריים של בעלי חיים בתעשיית המזון, ועל צמצום מרחב המחיה הטבעי של בעלי חיים מוגנים המנסים לשרוד בטבע. ברי, כי ישנם מקרים בהם אין מנוס מפגיעה בחי ובצומח, בין אם לשם הצלת חיים אדם ובין אם לצורך פיתוח אנושי. יחד עם זאת, חובה עלינו להקפיד הקפדה יתרה לצמצם את הכאב הנגרם על ידינו, בייחוד כאשר מדובר במי שאת זעקותיו אנו מתקשים לשמוע, ושאינו יכול לעמוד על זכויות. מהלך זה, להגנת האנושיות שבנו על ידי צמצום פגיעתנו בבעלי החיים הסובכים אותנו, צריך להשפיע על כלל תחומי המשפט, ובתוכו אף על המשפט הפלילי.

ואילו במכתבה של הפרקליטות מוצג הנושא כך:

בזמן האחרון אנו נחשפים שוב ושוב למעשים קשים של התעללות בבעלי חיים, המבוצעים בחלקם ע"י קטינים בחופשת הקיץ או ע"י בגירים 'נורמטיביים' ללא עבר פלילי, כשהמעשה מוצג כ-'מעשה פזיז ללא מחשבה מעמיקה'. לעתים, מעשים אלו אף מתועדים ומופצים במדיה החברתית כאקט של 'הומור' [...] במכתבו מיום 11.7.12 החליט היועץ המשפטי לממשלה לאמץ את דו"ח הוועדה תוך שציין כי התאכזרות לבעלי חיים כמוה כהתאכזרות לחסר הישע, לחלש ולחסר ההגנה, וכי חברה שחרתה על דגלה ערכי מוסר והגינות אינה יכול להסכין עם תופעה פסולה מסוג זה, ועליה לעשות ככל אשר לאל ידה כדי למנועה. עבירות התעללות והתאכזרות לבעלי חיים אינן יכולות להיחשב כ'משובת נעורים', 'משחק' או 'מעשה קונדס', אף אם הן מבוצעות ע"י צעירים או קטינים. פעמים רבות, עבירות של התעללות בבעלי חיים מצביעות על מסוכנות רבה של הנאשם, ועל פוטנציאל אלימות גבוה מצידו לחברה בכלל, ולחסרי ישע בפרט.

בשני הטקסטים עולות תמות שנוגעות לערכי מוסר ולאינטרסים עקיפים של בני אדם במניעת התעללות – אולם ההצדקה האנתרופוצנטרית להגנת בעלי חיים מובלטת יותר במכתב הפרקליטות. השופט ג'ובראן מתמקד בפגיעה ממוסדת בבעלי חיים; הפרקליטות –

130 רע"פ 8122/12 פחמאוי נ' מדינת ישראל (נבו 27.1.2013).

131 מכתב מעירין ענבר-איזינגר, רפרנטית לענייני עבירות התעללות בבעלי חיים פרקליטות מחוז חיפה, לתנ"צ יעל אירלמן, ראש חטיבת תביעות במשטרת ישראל, עו"ד דלית דרור, היועצת המשפטית למשרד להגנת הסביבה, עו"ד אורלי אהרוני, היועצת המשפטית לרשות הטבע והגנים, עו"ד נורית זקן-גבעתי, מדור הגנת הסביבה במשטרת ישראל, עו"ד אפרת אביאני, הלשכה המשפטית משרד החקלאות ופיתוח הכפר, בעניין מדיניות התביעה בעבירות התעללות בבעלי חיים (31.7.2013).

במעשים אזוטריים של אנשים פרטיים. בעלי החיים של ג'ובראן אקטיביים ומוצגים מנקודת מבטם שלהם. הם מנסים לשרוד, הם זועקים – אך אנו מתקשים לשמוע את קולם. במכתב הפרקליטות הם פסיביים. ג'ובראן מזכיר את כאבם של בעלי החיים ואת חובתנו לצמצמו. במכתב של הפרקליטות אין אזכור לסבל, לכאב או למוות – אף שניתן היה לצפות שפגיעות אלו, שאותן מנסה חוק צער בעלי חיים למנוע, יובאו כנימוק עיקרי להחמרת הענישה. ובעוד ג'ובראן מדבר בשפה של זכויות, שפה כזו נעדרת ממכתב הפרקליטות.

ו. מבט לעתיד

בספרו *Beyond Cages*¹³² יוצא ג'סטין מרסו נגד המאמצים שמשקיעים ארגונים להגנת בעלי חיים בארה"ב בהחמרת הענישה על התעללות בבעלי חיים. מרסו מתריע שמגמה זו יוצרת חבירה של הארגונים לגורמי תביעה שמקדמים סדר יום של "חוק וסדר" ויד קשה כלפי מהגרים נטולי אשרה, למערכת אכיפה נגועה בגזענות ולמערכת כליאה שמחזיקה יותר כלואים ביחס לאוכלוסייה מכל מדינה אחרת. כתוצאה מכך, נפערת תהום בין התנועה לשחרור בעלי חיים לבין התנועה לזכויות האזרח.¹³³ מרסו מצביע על כך שהמחיר של החמרת הענישה והחבירה לגורמי תביעה הוא מתן חסינות לעבריינים בתעשיות חקלאיות והימנעות של אותם ארגונים מייצוג פעילים שנקטו אי-ציות אזרחי או שחררו בעלי חיים באופן לא-חוקי.

המאמר הנוכחי מצביע על כך שהשקעת משאבים באכיפה פלילית, שמתווכת על ידי גורמי חקירה ותביעה ממשלתיים, היא במקרה הטוב עקרה ובמקרה הרע מביאה תוצאה הפוכה של חיזוק ההבניות החברתיות שתומכות בניצול בעלי חיים. האפשרות שניתנה לארגונים להגיש קובלנות פליליות בעצמם¹³⁴ אינה מאפשרת להתגבר על תיווך זה, שכן היא מותנית בעצמה באישור מראש של פרקליט מחוז. אולי מוטב לארגונים להגנת בעלי חיים למשוך ידיהם מתחום האכיפה הפלילית ולהשקיע את משאביהם המשפטיים באפיקים אחרים, כגון בחקיקה, בהליכים אזרחיים ומינהליים ובסיוע מקצועי לתובעים ייצוגיים.

132 Justin Marceau, *Beyond Cages – Animal Law and Criminal Punishment* (2009). מרסו הוא פרופסור למשפטים שמרכז פעילותו בארצות הברית. הוא מתמחה במשפט פלילי וחוקתי וברדני בעלי חיים. בפעילותו המשפטית ובכתיבתו ניכרת מחויבות לאג'נדות ליברליות של שינוי חברתי, כגון התנגדות לעונש מוות והגנה על מיעוטים.

133 לזיקות העמוקות, הרעיוניות, ההיסטוריות, התרבותיות והפוליטיות, בין התנועה לשחרור בעלי חיים לתנועות שחרור אחרות, ראו למשל פיטר סינגר *שחרור בעלי-החיים* (מתרגם שמואל דורנר 1975); צ'ארלס פטרסון *כל יום הוא טרבלינקה* (מתרגם עודד וולקשטיין 2003); Marjorie Spiegel, *The Dreaded Comparison – Human and Animal Slavery* (1988); Carol Adams, *The Sexual Politics of Meat – A Feminist-Vegetarian Critical Theory* (1990); David Nibert, *Animal Rights / Human Rights – Entanglements of Oppression and Liberation* (2002); Colin Spencer, *Vegetarianism – A History* (2000).

134 סעיף 15 לחוק צער בעלי חיים.

מערכת האכיפה הממשלתית, ובכלל זה גורמי החקירה והתביעה, צריכה לעשות בדק בית ביחס לבחירות שנעשות בה, אילו תיקים לחקור ולהביא לדין, ואיזו עמדה עונשית להציג. סדר העדיפויות צריך להיגזר מהערך המוגן של הגנת בעלי חיים. אם המערכת תכוון עצמה להגנה על ערך זה, מאמצי האכיפה יכוונו למקומות שבהם הפגיעה בבעלי החיים היא הרחבה ביותר, איכותית וכמותית, ושבהם בעלי חיים רבים נתונים בסיכון יום-יומי מידיהם של העבריינים. הדברים מכוונים במיוחד למשרד להגנת הסביבה שמממן תובע משטרתי לתחום צער בעלי חיים, בציפייה שהתובע יקדם את ההגנה על בעלי חיים ולא יסיג אותה לאחור.

על התביעה ובתי המשפט להפנים את יסודות עבירת ההתעללות כפי שנקבעו בבית המשפט העליון: אין צורך בסבל חמור או בכוונה לגרום סבל לשמו. טוב יהיה אם יאמצו גישה שלפיה המשפט הפלילי לא נועד לעצב מידות טובות ולהעניש על נטיות אופי, אלא לכוון התנהגות ולהטיל סנקציה על מעשים שפגעו בזולת. הערך של הגנת בעלי חיים כשלעצמם הוא מספיק, ולא טעון חיזוק בטענה שלפיה מי שמסוכן לחיות מסוכן לאדם. מארי מידג'לי טוענת שפניה לכיעור שבמעשי ההתעללות מכניסה את האיסור עליהם למשפחה בעייתית של אכיפת מוסר, ושההסתמכות על פגיעה במידותיו של המתעלל ועל סיכון עקיף לבני אדם תולה את האיסור בסוגיות קונטינגנטיות מתחום הפסיכולוגיה. הבסיס לאיסור ההתעללות הוא שיש זולת ממי, בעל החיים, שנפגע ממנה בפועל.¹³⁵

מבתי המשפט ניתן לצפות שיהיו מודעים לאינטרסים המוסדיים של גורמי התביעה ושל עדים, ויישמו הלכות פסוקות ולא פרשנות של פקידים. גם אם התביעה לא מביאה את נקודת המבט של בעל החיים קורבן העבירה, בית המשפט יכול להנכיח אותה בהחלטותיו:¹³⁶ מה היו תגובותיו של בעל החיים באירוע, מעשיו, חוויותיו? כיצד ניתן להעיד על סבלו, כאבו, חרדתו?¹³⁷ לפחות כדיני ההגנה על בעלי חיים, הגיעה העת שנשים את בעל החיים במרכז.

135. Mary Midgley, *Persons and Non-Persons*, in *IN DEFENSE OF ANIMALS* 52 (Peter Singer ed., 1985)

מידג'לי הייתה פילוסופית בריטית בולטת, שכתבה בהרחבה, בין היתר, על מוסר ובעלי חיים.
136. לאתגרים שבהבאת סיפורו של בעל החיים, במיוחד כאשר הוא נתון ביחסי שליטה קיצוניים, ראו Ariel Tsovel, *What Can a Farm Animal Biography Accomplish? The Case of Portrait of a Burger as a Young Calf*, 13,3 *SOCIETY & ANIMALS* 245

137. דוגמה למקרה שבו השופטת מתייחסת לבעל חיים כפרט וכסוכן פעיל ומנכיחה את חווייתו, ניתן למצוא בפסקה 34 בגזר דינה של השופטת שרון גריין בת"פ (נצרת) פ-46436-09-13 מדינת ישראל נ' שטרית (22.1.2020): "באחד מהסרטונים המזעזעים שהוגשו במסגרת שמיעת הראיות [...] ניתן לראות את הנאשם 2 ניגש לעגל שקרס, ומחשמל אותו פעם אחר פעם. העגל הכאוב איננו מסוגל לקום ממקומו, כפי שיכול להתרשם כל בר בי רב. למרות זאת, ממשיך הנאשם מס' 2 לחשמל אותו פעמים רבות. העגל הסובל מכאבים ומעקה מעצם קריסתו, גועה וזועק בכל פעם שהנאשם מס' 2 מחשמלו. בכל פעם כזו מתקדם העגל מספר סנטימטרים בתנועה מכמירת לב של גרירת עצמו קדימה על גחונו, כשברור כי לו רק היה מסוגל לכך, היה קם ושועט הרחק ממקור הכאב."